

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๖ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ในระหว่างปี พ.ศ. 2453-2468 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ผ่านการศึกษามากจากต่างประเทศ ได้เสด็จประทับศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ เป็นเวลาถึง 9 ปี ในระหว่างที่ทรงพำนักในประเทศอังกฤษก็ได้ทรงรับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมงกุฎราชกุมาร และทรงดำรงพระราชอิสริยยศดังกล่าวเป็นเวลา 16 ปี เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้วก็ทรงมีพระราชกรณียกิจในการปกครองบ้านบุรุงบ้านเมืองให้เจริญมาภายหลายประการสุดจะพรรณนา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม การศึกษาและการพระศาสนา ที่นับว่าสำคัญประการหนึ่งก็คือทรงนำสยามประเทศให้สามารถยืนขึ้นเคียงไหล่กับนานาประเทศอย่างสง่างาม และเต็มภาคภูมิ

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงทำคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง แต่ดูเหมือนจะเป็นที่เข้าใจกันในภายหลังแต่เพียงว่าทรงเป็นปราชญ์ เพราะทรงพระปรีชาสามารถในทางกวี ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่างๆ ไว้เป็นอันมาก ตั้งแต่หนังสือที่เป็นคำรับตำราออกไปจนถึงบทละครและกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ดังจะเห็นได้จาก เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วก็ได้มีการถวายพระนาม เถลิงพระเกียรติแด่พระองค์ว่า "พระมหาธีรราชเจ้า" ถึงแม้พระนามนี้จะ เป็นมงคลและเหมาะสมแต่ก็เป็นพระนามที่สะท้อนให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์ผู้ที่ทรงมีแต่สยามประเทศ เพียงส่วนเดียว เท่านั้น¹

¹ คึกฤทธิ์ ปราโมช, "พระรามาธิบดี" วชิราวุธานุสาสน์ ฉบับพิเศษงานฉลอง 25 ปี วชิราวุธวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ (29 มีนาคม - 5 เมษายน 2495) : 175

ปัญหาที่สำคัญก็คือพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ได้ทรงกระทำหรือพระราชทานกำเนิด ก็ใช้ว่าจะ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทุกกระเสาะ เป็น เรื่องที่ เป็นคุณค่าต่อบ้านเมือง มีพระราชกรณียกิจบางประการที่ยัง เป็นข้อถกเถียง ในปัจจุบันว่า เป็นคุณหรือ เป็นโทษต่อบ้านเมือง ประเด็นสำคัญที่ เบื้องหลังประเด็นหนึ่งก็คือ ความ เห็นที่มีต่อพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ ซึ่งบางท่านมีความเห็นว่า ทรง เป็นนักประชาธิปไตย โดยอ้างพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ขาดไม่ได้ก็คืออุตสาหกรรม ในขณะที่ เดียวกันกับที่มีหลายท่านยืนยันว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริทางการเมืองที่มุ่งจะรักษาระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และมีความ เห็นว่าพระบรมราชาไชยบาลต่างๆ รวมทั้งพระปรีชาสามารถทางการประพันธ์จนได้รับ เทอดพระนามว่า "พระมหาธีรราชเจ้า" นั้น ล้วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายที่จะสนองรักษาระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้คงอยู่ตลอดชั่วกาลนาน ข้อที่นำพิจารณาก็คือความ เห็นที่แตกต่างกันออกเป็นสองฝ่ายอย่างตรงกันข้ามนี้ คำอธิบายและ เหตุผลแต่ละฝ่ายมีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร สามารถที่จะอธิบายพระราชกรณียกิจที่ เกี่ยวกับการ เมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวได้อย่างสม เหตุสมผลทุกแง่ทุกมุมหรือไม่ เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้นจะขอพิจารณาทางด้านที่สำคัญมากขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำริทางการเมืองของพระมหาธีรราชเจ้าว่า มีลักษณะ เป็นอย่างไร รวมทั้งปัญหาอัน เกิดจากการอธิบายตามแนวทางนั้นๆ ว่ามีประการใดบ้าง เสียก่อน เพื่อที่จะเห็นถึงความจำเป็น ในการที่จะนำ เรื่องนี้ขึ้นมาศึกษาอีกครั้งหนึ่ง

1.2 ความเห็นของฝ่ายที่ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตย

ฝ่ายที่มีความ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตยนั้นอาจแบ่งออกได้ เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกได้แก่ผู้ที่รวบรวมและเรียบเรียงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ โดยใช้สำนวนแบบหนังสือพิมพ์หรือการพรรณนา อาทิ เช่น ทวี มุขธระโกษา ประยูทธ สิทธิพันธ์ และเสฐียร พันธรังษี เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ข้อ เขียนของอดีตข้าราชการในพระมหากรุณาธิคุณที่ สำคัญ มี ม.ล.ปิ่น มาลากุล จมื่นอมรเศรษฐารักษ์ และพระยาสุนทรพิพิธ ผลงานของบุคคลต่างๆ ที่ อยู่ในกลุ่มแรกนั้นส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นการบรรยายพระราชประวัตินับตั้งแต่ประสูติจน เสด็จสวรรคต และกล่าวถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ ในระหว่างที่ทรงดำรง

พระชนม์ชีพอยู่ โดยเกือบจะไม่มีการวิเคราะห้ สำหรับ เหตุผลที่ยกขึ้นมาสันนิษฐานว่าทรงมีพระราชดำริประชาธิปไตยโดยนั้นก็มักจะอ้างถึงพระราชกรณียกิจ 2 ประการด้วยกันคือ การที่ทรงพระราชนิพนธ์บทความแสดงความคิดเห็นและโต้ตอบความเห็นของบุคคลต่างๆ ในหนังสือพิมพ์อย่างไม่มีพระองค์ และการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้ง เมืองจำลอง "ดุสิตธานี" เพื่อทดลองการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย หนังสือที่มีลักษณะดังกล่าวที่จะขอกล่าวถึง เป็นเล่มแรกก็คือหนังสือของ ทวี มุขธระโกษา ชื่อ พระมหาธีรราชเจ้า หนังสือเล่มนี้ได้อ้างถึงพระราชกรณียกิจประการแรกแต่เพียงว่าทรง "มีพระราชนิพนธ์ในระบอบประชาธิปไตยโดยมานานแล้ว ดังได้เคยทรงแสดงให้เห็นประจักษ์มาแล้วในพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ โดยใช้พระนามว่า อีศวพาหุ และ रामจิตติ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ต่างๆ บางครั้งก็ได้เคยทรงโต้ตอบในข้อขัดแย้งกับท่านผู้หนึ่งซึ่งใช้คำว่า โคนันทวิศาล บ้าง ท่านดำ บ้าง ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือกรุงเทพฯ เดลิเมล์ และจีนโมสยามวารสาร¹ พระองค์ทรงยึดมั่นใน "น้ำใจผักกึหา" อย่างสมบูรณ์และแนวทางประชาธิปไตย

ข้อความเพียงเท่านี้อาจจะพอที่จะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีน้ำพระทัยเป็นผักกึหา แต่จะสรุปว่าทรงยึดมั่นแนวทางประชาธิปไตยด้วยนั้นน่าจะยังไม่ได้ เพราะจะต้องมี เหตุผลและหลักฐานยืนยันอีกมากจึงจะกล่าวเช่นนั้นได้ สำหรับข้ออ้างที่ว่าทรงมีพระราชดำริจัดตั้ง เมืองจำลอง "ดุสิตธานี" เพื่อเป็นการทดลองประชาธิปไตยก็เช่นกัน ผู้เขียนไม่สามารถชี้ให้ผู้อ่าน เห็นถึงวัตถุประสงค์ของพระราชดำริดังกล่าวได้อย่างน่าเชื่อถือ เพียงแต่อ้างตามสามัญสำนึกของผู้เขียนเอง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า :

"พระองค์ได้ทรงศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศแม่บทของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน พระองค์ก็ได้ศึกษาวิธีการต่างๆ ในกิจการแผ่นดินและรัฐประศาสน์นโยบาย เป็นอย่างดี เมื่อพระองค์เสด็จนิวัติมาประเทศของพระองค์แล้ว ก็มีพระราชดำริที่จะปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยให้แก่ไพร่ฟ้าประชากรของพระองค์ แต่การที่จะให้โดยวิธีใดนั้นพระองค์ทรงตระหนักดี ดังนั้นพระองค์จึงทำการทดลองประชาธิปไตยในหมู่คนกลุ่มน้อยก่อนว่าจะได้ผลอย่างไร เพื่อประกอบกับพระบรมราชวินิจฉัยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อผลเป็นที่พอใจก็ค่อยขยายออกไปทีละน้อยๆ และ

¹ ทวี มุขธระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2505).

1
"ดวงกว้างออกเรื่อย ๆ"

นอกจากนั้นก็เป็นกรบรรยายถึงเรื่องราวและเหตุการณ์โดยทั่วไปของอุทิศธานี ซึ่งก็ไม่ได้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงเรื่องราวของอุทิศธานีแต่ประการใด

หนังสืออีกเล่มหนึ่งซึ่งเขียนขึ้นในลักษณะเดียวกับก็คือ หนังสือชื่อ "พระมหาธีรราชเจ้า" โดยประมุข สิริพิพันธ์ หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชนิพนธ์บางเรื่อง ตลอดจนภาพฝีพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาลงพิมพ์โดยมีความยาวทั้งสิ้น 510 หน้า สำหรับส่วนที่แสดงให้เห็นถึงพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตยอันเป็นเรื่องที่สำคัญนั้นอยู่ในบทที่ชื่อ "อุทิศธานี" มีความยาวเพียง 20 หน้า และในจำนวนนี้เป็นธรรมบัญญัติลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล พระพุทธศักราช 2461 เสีย 19 หน้า เหลือเป็นการกล่าวถึงความสำคัญของธรรมนูญฉบับนี้เพียงหน้าเศษๆ เท่านั้น ซึ่งก็มิได้กล่าวอะไรที่เป็นเนื้อหาสาระที่จะทำให้บังเกิดความเข้าใจในพระราชดำริการจัดตั้งอุทิศธานีขึ้น ตรงกันข้ามข้อความบางตอนอาจทำให้เกิดความสงสัยแทนที่ โดยเฉพาะกับผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ข้อความนั้นตอนหนึ่งมีว่า ดังนี้ :

"เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถวัลย์ราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. 2453 จนเกือบถึงปลายรัชกาลนั้น มีบรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ เข้าใจในพระราชหฤทัยของพระองค์อยู่หลายกลุ่มด้วยกัน บางกลุ่มเห็นว่าทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยหวังประโยชน์สุขของพระองค์เถิด และบางพวกก็ถึงกับกล่าวหาพระเจ้าแผ่นดินว่ามีใช้รักประชาธิปไตย

แต่ความเข้าใจของคนทั้งหลายในกลุ่มนั้น เป็นความเข้าใจผิดอย่างมหันต์ ครั้นเท่าที่เขาั่งมิได้ เห็นภาพของ "อุทิศธานี" เขายังมิได้อ่านธรรมนูญแบบประชาธิปไตยที่ถนัดเกล้าฯ ได้ทรงสร้างขึ้นไว้เพื่อ "อุทิศธานี"

อุทิศธานีนั้นคือต้นประชาธิปไตยที่หนึ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งขึ้นตามพระมโนคติ ปรารถนาใครจะได้เห็นประเทศไทยมีระบอบการปกครองดังนั้น

อุทิศธานีมีการปกครองแบบประชาธิปไตยแท้ มีนคราภิบาล เป็นผู้ปกครอง มีผู้แทนราษฎรที่ราษฎรเลือกตั้งเข้ามา เรียกว่า เขมรฐบุรุษ มีการประชุม เป็นครั้งคราว มีพรรคการเมือง มีการไฟฟ้า การสาธารณสุข การไปรษณีย์ การกาสิโน และ มีทุกอย่างที่ประชาธิปไตยจะพึงมี

ในอุทิศธานีมีนายราม (ซึ่งชาวอุทิศธานีพากันเรียกว่า "ท่านราม") เป็นเนติบัณฑิตรับว่าความทั่วไปประชาธิปไตยอุทิศธานีมีพยานรัฐธรรมนูญปรากฏ เป็นสัญลักษณ์

1
เรื่องเดียวกัน, หน้า 551-552.

เป็นภาพดุสิตธานีในหัวข้อมิก มองเห็นความเจริญคับคั่งของบ้านเมือง และมี "ท่ามราม" กำลั้งขึงมองความเจริญของธานีนั้นอยู่ด้วยความพอใจ"¹

ข้อเขียนของฝ่ายที่เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตยโดยที่มีน้ำพักอยู่บ้าง ส่วนใหญ่ได้แก่ข้อเขียนของอดีตข้าราชการสำนักในรัชกาลที่ 6 เช่น ม.ล.ปิ่น มาลากุล จมื่นอมรรตูลำธารภมร และพระยาสุนทรพิพิธ เป็นต้น

ผลงานของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ก็คือหนังสือชื่อ "รำพึงถึงพระผู้"² หนังสือเล่มนี้มีประกอบด้วยบทความสั้นๆ รวม 6 ตอนด้วยกัน ชื่อของแต่ละตอนเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1 ถึง 6 มีความยาวรวมกันทั้งหมดเพียง 30 หน้าเท่านั้น เนื้อหาของแต่ละตอนจะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 อย่างสั้นๆ เช่น เรื่องเสื่อป่า เรื่องดุสิตธานี และการกล่าวแก่ความเห็นที่พระองค์ทรงใช้เงินฟุ่มเฟือย เศรษฐกิจตกต่ำ เป็นต้น เรื่องแต่ละเรื่องมิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่จะกล่าวถึงคละกันไปและจะลงท้ายด้วยการสรุปว่าพระราชกรณียกิจนั้นๆ เป็นพระราชดำริหรือเป็นพระราชกุศโลบายที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตย เป็นต้นว่าใน "รำพึงถึงพระผู้ (4)" ได้กล่าวถึงประเทศสยามภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ว่า เมื่อเปรียบเทียบประเทศสยามกับประเทศมหาอำนาจก็เท่ากับว่าประเทศสยามเป็นเด็กเล็กๆ คนหนึ่ง เด็กคนนี้จะ เป็นเด็กที่น่ารักหรือเด็กที่น่ารัง ถ้าเป็นเด็กที่น่ารักประเทศมหาอำนาจก็คงจะช่วยเหลือ ถ้าเราเป็นเด็กที่น่ารังมหาอำนาจก็คงจะไม่เหลือขวและจะได้อ้างต่อไปว่าการที่จะทำให้ประเทศสยามเป็นเด็กที่น่ารักนั้นเราจะต้องมีกฎหมายเป็นที่เชื่อถือได้ การศึกษาจะต้องแพร่หลายและจะต้องเดินไปสู่ประชาธิปไตย ดังนั้นจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระประมวลกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา โดยมอบให้กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ดำเนินการ ทางด้านการศึกษาได้ทรงจัดประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ โดยทรงมอบให้กระทรวงศึกษาเป็นผู้จัด แต่

¹ ประมุทธ สิทธิพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ "สยาม", 2515), หน้า 181-182.

² ม.ล.ปิ่น มาลากุล, รำพึงถึงพระผู้ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2523)

เรื่องการเดินทางไปสู่ประชาธิปไตยโดยไม่มีกระทรวงใดจะทรงมอบหมายให้จัดได้ จึงได้ทรงรับพระราชภาระเอง เพื่อมอบให้กระทรวงมหาดไทยในระยะต่อไป ม.ล.เป็น อ่างด้วยว่า "ดุสิตธานี" มิได้เกิดขึ้นจากความนิยมนุยกต์ เกิดขึ้นเพราะทรงพระราชดำริลึกซึ้งมาก มิใช่เมืองตุ๊กตาแต่เป็นโครงการที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตย การปฏิบัติการในดุสิตธานีมีหลายอย่าง แต่ที่ ม.ล.เป็น ได้กล่าวถึงในตอนนั้นมีประการเดียวคือ การเลือกตั้ง โดยได้ชี้ให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีพระราชกุศโลบายที่จะสอนกระทรวงมหาดไทยให้รู้จักวิธีการเลือกตั้ง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

"การเลือกตั้งครั้งแรกนั้นสมุหเทศาภิบาลมณฑลดุสิตธานีขอเชิญให้ท่านราม ๗ กรุงเทพฯ เป็นผู้อำนวยการเลือกตั้ง เมื่อได้ทรงกระทำคือจัดการเลือกตั้งให้ดู เป็นตัวอย่าง ครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งต่อไปท่านราม ๗ กรุงเทพฯ ยังเชิญอีกจตุระจำ เป็นทางราชการ ต้องเชิญผู้อื่น จึงได้เชิญพระยาราชเสนาไว้ดำ เนินการเลือกตั้งแทน ท่านพระยาราชเสนาผู้นี้ เป็นหัวหน้ากองการเมืองของกระทรวงมหาดไทย ถ้าไม่ เป็นพระราชกุศโลบายที่จะสอนกระทรวงมหาดไทย จะเป็นอะไร ?"¹

ข้อเขียนของ ม.ล.เป็น บางครั้งก็ให้แง่ภูมิที่น่าคิด เช่นในเรื่องของการเลือกตั้งที่เพิ่งกล่าวถึงไป แต่ในหลายๆ ครั้งก็เกิน เรื่องที่ไม่ผู้จะมีเหตุผลนัก เช่นใน รำพึงถึงพระผู้ (๕) มีข้อความตอนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เศรษฐกิจตกต่ำในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีผู้คิดว่า เกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกสว เจ้าอยู่หัวทรงใช้เงินฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องดุสิตธานี เรื่องเสือป่า และเรื่องทรงเป็นพระ เวสสันดร ไกรขอพระราชทานก็พระราชทานเสมอไป ม.ล.เป็น ได้ชี้แจงว่าเรื่องต่างๆ ดังกล่าวมิได้ใช้งบประมาณแผ่นดินเลย ท่านเคยวิจัยหาสาเหตุดังกล่าวมาครั้งหนึ่งโดยขอสถิติตัวเลขจากกระทรวงการคลังมาดูด้วย พอที่จะกล่าวได้ว่ามี เหตุการณ์สำคัญที่เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่เป็นเหตุคือสงครามโลกครั้งที่ 1 มีเหตุผลทำให้ เศรษฐกิจปั่นป่วนทั่วโลกและนำท่วมใหญ่ปีมะเส็ง (พ.ศ. 246๐) ค่อยด้วยสนแล้ง ๓ ปีติดกัน เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในประเภทที่เรียกว่า Rice Economy* คือถ้าข้าวงามก็เรียบร้อยไป ถ้าข้าวเสียก็

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-19.

* ในตอนนั้นใช้ภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายความว่าระบบ เศรษฐกิจการเกษตรที่มีข้าว เป็นผลิตผลหลัก.

เดือนร้อนกันทั่วไป

ในกรณีที่ถ้าท่านอธิบายตามแนวทางดังกล่าว โดยขยายความและยกเหตุผล ตลอดจนสถิติตัวเลขมาแสดงให้ชัดแจ้งแล้วก็จะน่า เป็นสิ่งที่รับฟังกันได้ แต่ท่านมิได้ทำ เช่นนั้น กลับพยายามแสวงหาเหตุผลมากล่าวแก้ เพื่อจะให้ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรง เกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจแต่อย่างใด ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

"กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่เก็บ เงินรัฐูปการ พอรัฐบาลจัดการศึกษา ภาคบังคับและจะ เก็บเงินศึกษาฟรี ได้वानให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เก็บให้ด้วย เก็บพร้อม กับ เงินรัฐูปการไปเลยที่เดียว ผลปรากฏว่าเก็บ 2 อย่างกลับได้เงินน้อยกว่า เก็บอย่าง เดียว พระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวไป เกี่ยวข้องอย่าง ไรกันเรื่องนี้"¹

คำกล่าวอ้าง เช่นนี้จะสม เหตุผลก็ต่อ เมื่อ เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ มิใช่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ ทรง เป็นผู้วางรัฐประศาสนโยบาย และรับผิดชอบการบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์ เอง ดัง เช่นที่ดำ เนินอยู่ในเวลานั้น

ด้วยเหตุที่ ม.ล. เป็น มาลากุล เขียนบทความต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้ (รวมทั้ง เล่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง) ด้วยความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาท สมเด็จพะมหาธีรราชเจ้าเป็นที่ตั้ง การวิเคราะห์ต่างๆ จึงออกมาในแง่บวกแต่เป็นแง่ เดียว ด้วยเหตุนี้กระมังที่ทำให้ผลงานของท่านไม่ค่อยจะ ได้รับการพิจารณาจากนักวิชาการ ปัจจุบัน เท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นเพราะเข้าใจว่างานของท่านเป็น "การโฆษณาชวนเชื่อ" ก็ไม่ได้ อย่างไรก็ตามหากได้พิจารณาข้อเขียนเหล่านี้โดยถี่ถ้วนแล้วก็จะพบว่า ข้อเขียน ของ ม.ล. เป็น ได้ใจ "เกร็ด" และข้อคิดที่น่าพิจารณาอยู่ไม่น้อย ซึ่งมีส่วนช่วยให้การศึกษา ประวัติศาสตร์ในทิวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความถูกต้องสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น

ในบรรดาข้อเขียนของฝ่ายที่ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

มีพระราชดำริทางการเมืองประชานิยมโดยนั้น บทความชื่อ "ดุสิตธานี"¹ ของพระยา
สุนทรพิพิธซึ่งเขียนในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ น่าจะเป็นผลงานที่ดีที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงพระราช
ดำริดังกล่าว

บทความนี้ได้ให้ความกระจ่างพอสมควรในเรื่องพระราชดำริจัดสร้าง เมืองจำลอง
ตั้งแต่สมัยต้นๆ ที่ก่อตั้งแต่ครั้งยังมีได้ เสด็จ เถลิงถวัลย์ราชสมบัติ จนถึงปลายรัชสมัยที่ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยริเริ่มนำพระราชดำริดังกล่าวไปทดลอง เผย
แพร่ในท้องถิ่นจริงๆ เหตุการณ์ดังกล่าวที่พระยาสุนทรพิพิธได้มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดโดย
ตลอด ยกเว้นในหัวง เวลาที่เป็นดุสิตธานีที่พระยาสุนทรพิพิธได้เข้าร่วมด้วย เนื่องจาก
ออกไปรับราชการในหัวเมือง จะรู้เห็นก็เฉพาะที่เข้ามาในพระนคร อย่างไรก็ตามพระ
ยาสุนทรพิพิธก็ได้เรียนถามข้อสงสัยและฟื้นความจำในเรื่องนี้กับพลเอก เจ้าพระยามารมราชพ
และอาศัยบทความเรื่อง "ดุสิตธานี" ที่พระยานรเทพปรีดา เขียนลงในหนังสือของโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาช่วยในการเขียนบทความนี้ เพราะฉะนั้นบทความนี้จึงน่าจะเป็นข้อเขียน
ที่สำคัญชิ้นหนึ่งที่มีความจำเป็นจะต้องพิจารณา บทความนี้แบ่งออกเป็นสองตอน ตอนแรก
เป็น "คำชี้แจง" ตอนที่สองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งเมืองจำลอง มีเนื้อหาแบ่งออก
ได้เป็น ๔ สมัย คือสมัยที่ ๑ เมืองวัง สมัยที่ ๒ นครภิบาล (municipality) สมัย
ที่ ๓ ดุสิตธานี (การปกครองแบบสภา) และสมัยสุดท้าย ในตอนแรกของบทความซึ่งเป็น
คำชี้แจงนั้นพระยาสุนทรพิพิธได้ให้ความกระจ่างถึงการที่พระมหากษัตริราชเจ้า "ทรงเล่น"
อะไรต่ออะไรหลายอย่างหลายประการ ซึ่งอาจเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่ไม่เป็นสาระ
หรือไม่มีเหตุผล แม้ในสมัยที่พระองค์เสด็จ เถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้วมีพระราชภาระกิจใน
บ้านเมืองมาก แต่พระองค์ก็ยัง "ทรงเล่น" โยน ละคร เลือปลา ลูกเสือ ตลอดจนดุสิตธานี
ซึ่งแม้แต่ตัวพระยาสุนทรพิพิธเองก็เข้าใจว่า "ทรงเล่น" ในตอนแรก ต่อมาในภายหลัง
พระยาสุนทรพิพิธจึงได้สังเกตเห็นว่า เมื่อพระองค์มีพระราชดำริจะทรงกระทำเรื่องใดสิ่งใด

¹ พระยาสุนทรพิพิธ, "ดุสิตธานี" วชิราวุธานุสรณ์ ๒๔๙๕ (กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์รวมมิตรไทย, ๒๔๙๕)

ในช่วงข้างหน้าซึ่งเป็นการใหญ่แล้ว พระองค์มักทรง "ทำเล่น" เสียก่อน โดยมีได้พระโอรสธิดาออกมา เหตุผลหรือพระราชประสงค์แต่ประการใด เคย ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเพียงการเล่นธรรมดา แต่แท้จริงการ "ทรงเล่น" ของพระองค์นี้เป็นการทดลองหาความรู้และเหตุผล เพื่อขัดเกลาในทางปฏิบัติและเป็นการฝึกหัดอบรมข้าราชการให้เกิดความรู้และความเคยชินในกิจการในเรื่องนั้น ๆ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติภายหลัง ในกรณี "ทรงเล่น" ดุสิตธานีก็เช่นกัน เป็นรัฐประศาสน์นโยบายในการปกครองประเทศ โดยพระมหากษัตริย์ผู้ล้นเกล้าฯ ที่จะพระราชทานสิทธิในการปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลชั้นเป็นรากฐานของการปกครองประชาธิปไตย* แก่ประชาชนรัฐของพระองค์ แต่เนื่องจากในขณะนั้นการปกครองท้องถิ่นในรูปนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักดีในเมืองไทย พระองค์จึงได้ทรงเล่นดุสิตธานีเพื่อเป็นโรงเรียนสอนตั้งแต่เสนาบดีตลอดลงมาถึงเสนาอำมาตย์ราชการให้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการ เพื่อเป็นกำลังปฏิบัติหน้าที่สนองพระเดชพระคุณสืบไป¹

คำชี้แจงของพระยาสุนทรพิพิธในเรื่องนี้มีความสำคัญและมีส่วนช่วยให้เราเข้าใจถึงการดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มาก อย่างไรก็ตามก็คงจะต้องมีหลักฐาน มีตัวอย่าง มีคำอธิบายที่สมเหตุสมผลเพื่อยืนยันคำชี้แจงให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งพระยาสุนทรพิพิธก็ได้กล่าวถึงในตอนที่สองแล้ว ในส่วนนี้พระยาสุนทรพิพิธได้กล่าวถึงการจัดสร้างเมืองจำลองในสมัยต่าง ๆ นับตั้งแต่เมืองมิ่งซึ่งทรงโปรดเกล้าฯ สร้างขึ้นขณะทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร ณ พระตำหนักสวนอัมพร ประมาณกลางปี พ.ศ. 2446 การเล่นวิธีการปกครองบ้านเมืองแบบนคราภิบาล (Municipality) ซึ่งสืบเนื่องมาจากเมืองมิ่ง ณ พระตำหนักจักรลดาธาระไพฐาน (วังปารุสกวัน) ขณะทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ในปี พ.ศ. 2450 และการเล่นดุสิตธานีซึ่งเริ่มต้น

ความคิดที่ว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย นั้นมิได้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดยเฉพาะนักวิชาการภาคพื้นทวีป โปรดดูรายละเอียดของเหตุผลที่ไม่เห็นด้วยใน Professor Georges Langrod, "Local Government and Democracy," Public Administration, 31 (1953) : 26 - 31.

¹ พระยาสุนทรพิพิธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 248-248.

ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2461 อันมีการสร้างบ้านเมืองมีการปกครอง ฯลฯ รวมทั้งมีธรรมเนียมปกครองที่เรียกชื่อว่า ธรรมเนียมปฏิบัติขณะปกครอง คณะนราภิบาลพุทธศักราช 2461 ซึ่งเป็นหลักในทางนิติบัญญัติเพื่อแสดงให้เห็นพฤติการณ์คือ วิธีปฏิบัติดำเนินการ และแสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบายในอันที่ตั้งพระราชหฤทัยจะพระราชทานสิทธิในการปกครองตนเองแก่ประชาชน ข้ออ้างที่สำคัญที่สุดของบทความนี้ก็จะได้นำข้อความในตอนท้ายที่สุดในตัวข้อชื่อ "สมัยสุดท้าย" ที่ว่า พระยาราชบุคล (อวย เปาโรหิต) ปลัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นทนายนาครของตุลาการผู้หนึ่งที่ได้รับทรงพระราชปฏิสันถาร และเปิดเผยเรื่องการปกครองบ้านเมืองอยู่บ่อย ๆ ครั้งหนึ่ง เมื่อมีโอกาสเป็นการเฉพาะจึงได้กราบบังคมทูลขึ้นว่า "กระทรวงมหาดไทยได้ขานถึงถึงพระบรมราโชบายและวิธีการของตุลาการแล้ว ถ้าต้องด้วยพระราชประสงค์ กระทรวงมหาดไทยจะรับสนองพระบรมราโชบายนำแบบอย่างของตุลาการไปปฏิบัติในจังหวัดต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสม เป็นลำดับจนกว่าจะทั่วถึง" มีพระราชดำรัสตอบว่า "นั่นนะซิ อันต้องการให้การปกครองท้องถิ่นนี้มีการปรับปรุงเสียทีเดียวได้วางระเบียบไว้เพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่าง" พระยาสุนทรพิพิธได้อ้างต่อไปว่า เมื่อคำกราบบังคมทูลเป็นที่สพพระราชหฤทัยจนทรง เปิด เฝยพระราชประสงค์ที่แท้จริงของการ เล่นตุลาการออกมาแล้ว ทางกระทรวงมหาดไทยจึงได้ทำการปรึกษาจัดทำร่างบทบัญญัติพิจารณาท้องถิ่นที่จะ เริ่มการนี้ ตลอดจนตัวบุคคลที่จะไปปกครองจังหวัดขึ้น เพื่อให้การปกครองแบบใหม่นี้เป็นไปด้วยดี ซึ่งพระยาสุนทรพิพิธผู้เขียนบทความนี้ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการดำเนินการด้วยผู้หนึ่ง เมื่อร่างบทบัญญัติและวางระเบียบแบบแผนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้ทูลเกล้าถวายเพื่อขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย อย่างไรก็ตามก็ไม่ปรากฏว่าได้ประกาศใช้บทบัญญัตินี้แต่ประการใด พระยาสุนทรพิพิธได้กล่าวถึงสาเหตุดังกล่าวว่า "เมื่อกระทรวงมหาดไทยทูลเกล้าถวายร่างกฎหมายและระเบียบแบบแผนขึ้นไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำ เรื่อง เข้าสู่ที่ประชุม เสนาบดีแล้วมีข่าวกระ เซ็นกระสายจะเท็จจริงอย่างไรไม่ทราบว่ามี เสนาบดีบางท่าน เห็นว่าร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทยให้สิทธิแก่ราษฎรกว้างขวางเกินไป อาจกระทบกระ เทือนต่อผลประโยชน์ของรัฐ เรื่องจึงตกลงไม่ได้คงค้างพิจารณาอยู่" ต่อมาไม่ช้ากระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงนครบาลถูกยุบรวม เป็นกระทรวงเดียวกัน โดยมี เจ้าพระยาอมรราช เป็น เสนาบดี ในระยะนี้ไม่ปรากฏว่ามีการ เคลื่อนไหวใน

เรื่องดังกล่าว ครั้นวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัวก็เสด็จสวรรคต พระราชดำริที่จะทรงพระราชทานสิทธิในการปกครองตนเองแก่ทวยราษฎร์
ของพระองค์ซึ่งได้ทรงเล่นทดลองนับ เป็นสิบ ๆ ปี ก็ต้องสะดุดหยุดลงโดยเสด็จไปด้วย¹

ข้อเขียนของพระยาสุนทรพิพิธได้ให้ความกระจ่างในเรื่อง "ทรงเล่น" ดุสิตธานีว่า
เป็นการทดลองด้วยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานสิทธิในการปกครองตนเองแก่ทวยราษฎร์
ของพระองค์ อีกทั้งยังทำให้เราทราบว่าทางกระทรวงมหาดไทยได้เตรียมการที่จะนำพระราชดำริ
ดังกล่าวไปปฏิบัติในท้องที่ต่าง ๆ ในเวลานี้พระยาสุนทรพิพิธผู้เขียนเรื่องนี้ได้มีส่วนร่วมเกือบจะโดย
ตลอดนับตั้งแต่วาระเริ่มแรก อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ได้ให้รายละเอียดของเรื่องนี้บางเรื่องให้พอ
เพียงกับความสำคัญของเรื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน "สมัยสุดท้าย" คือในส่วนที่อ้างว่าทางกระทรวง
มหาดไทยได้เตรียมการที่จะนำพระราชดำริที่ทรงแสดงให้ปรากฏจากการเล่นดุสิตธานีไปปฏิบัติ
ในท้องที่ต่าง ๆ พระยาสุนทรพิพิธน่าจะกล่าวถึงรายละเอียดของเค้าโครงร่างกฎหมายและระเบียบ
แบบแผนต่าง ๆ ที่ผู้อ่านได้เห็นอย่างชัดเจนเพราะพระยาสุนทรพิพิธเอง (ได้อ้างว่า) เป็นกรรมการ
พิจารณาอยู่ด้วยคนหนึ่ง ซึ่งถ้าหากท่านได้ให้รายละเอียดในเรื่องดังกล่าวดังที่กล่าวมาแล้วก็น่าจะทำให้
บทความมีน้ำหนักหรือน่าเชื่อถือขึ้นอีกมาก

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ฝ่ายที่มีความเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมี
พระราชดำริทางการเมืองสมบูรณ์ภายใต้ราชย์มิได้กล่าวถึงบทความชิ้นนี้เลย แม้ว่าบทความนี้จะ
ได้รับการตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งในหนังสือ "ดุสิตธานี : เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่ผู้ที่มีความเห็นดังกล่าวได้อ้างถึง*

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 278-279.

* เป็นค่น่าหนังสือของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองการเปลี่ยนแปลงทาง
การเมืองไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523) และวิทยานิพนธ์ของ ยัทนา เกษมมล.
"การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับโท แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517)

หนังสือที่มีความสำคัญอีก เล่มหนึ่งของฝ่ายที่มีความเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริทางการ เมืองประชาธิปไตยก็คือ หนังสือชื่อ "ดุสิตธานี" ¹ เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ¹ ซึ่ง จมื่นอมรรตวรักษ์ ได้เรียบเรียงขึ้นตามมติของคณะกรรมการสัมมนา เรื่องดุสิตธานี หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวม ข้อมูลต่าง ๆ เป็นอันมากทั้งในเรื่องที่สำคัญและสิ่งละเอียดพิสดารน้อยที่เกี่ยวกับดุสิตธานี มีความยาวรวมกันทั้งสิ้น ๑๑๔ หน้า โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะ "แสดงถึงพระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในทางการปกครอง ซึ่งควรที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เสนอประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่มและพยายามจะให้คนไทยได้รู้จัก และเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย" สำหรับข้อมูลที่นำมาเรียบเรียงนั้นมีใช้ข้อมูลใหม่โดยตลอด ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้รับการตีพิมพ์แล้วได้แก่

1. เรื่องราวที่ได้ประชุมสัมมนากัน ณ ทอสมุทแห่งชาติ
2. จดหมายเทศุรายวันของ ม.ค. ปีนี้ มาลากุล
3. บันทึกของพระยาอนุชิตชาญชัย
4. เรื่องที่พระยาสุนทรพิพิธ เขียนลงไว้ในหนังสือวารสารฐานธรรม
5. หนังสือพิมพ์รายวันของดุสิตธานีชื่อ "ดุสิตสมัย"
6. เรื่องที่จมื่นอมรรตวรักษ์เองได้ เคย เขียนลงในหนังสือวารสารฐานธรรม

ปัญหาที่สำคัญของหนังสือ เล่มนี้น่าจะอยู่ที่การ เรียบ เรียง เรื่องที่ยังขาดความชัดเจนอยู่หลายตอน ขาดความต่อเนื่องของ เหตุการณ์และ เรื่องราว เนื่องจากไม่ได้มีการลำดับเรื่องอีกทั้งไม่ได้แบ่งเป็นบทหรือหมวดหมู่ ดูเหมือนว่าผู้เรียบเรียงจะเอาเรื่องต่าง ๆ มาต่อกันตามความสะดวก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้อ่านยากที่จะเข้าใจเรื่องราว ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือแม้ว่าวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์หนังสือ เล่มนี้ขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็น

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) เรียบเรียง, ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,

ประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่มีข้อความเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าว ข้อความตอนหนึ่งได้แก่บทความของพระยาสุรินทรดิศ เรื่อง "ดุสิตธานี" ที่เพิ่งกล่าวถึงไปแล้วนั่นเอง สำหรับข้อเขียนอื่น ๆ ที่จะมีนอบนุชจารึกนำมา เรียบเรียงด้วยนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของรายละเอียดในประเด็นปลีกย่อย เป็นต้นว่าบันทึกของพระยาอนุชิตภานุชัย ได้ให้รายละเอียดใน เรื่องของวิธีแบ่งการปกครองของเมืองดุสิตธานี รายละเอียดและนามบุคคลที่ดำรงตำแหน่งในดุสิตธานี บัญชีสำมะโนครัวทนายนาคร ชื่อถนน ชื่อเรือฉาง ชื่อสวนหลวง ชื่อโรงพยาบาล ชื่อแม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ รายละเอียดเหล่านี้บางเรื่องก็มีประโยชน์อยู่บ้าง เช่นในเรื่องของบัญชีสำมะโนครัวทนายนาครทำให้เราได้ทราบว่ามีส่วนผู้ใดที่มีส่วนร่วมในดุสิตธานี และท่านเหล่านั้นมีตำแหน่งทางราชการในกระทรวงมหาดไทย อย่างไรบ้าง จากบัญชีสำมะโนครัวจะพบว่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาลอยู่หลายท่าน เช่น เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระยาราชนกุล (อวม เปาโรหิต) ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย และเจ้าพระยาอมราช (ปิ่น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาล เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้อาจใช้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าดุสิตธานีเป็นพระบรมราโชบายที่มุ่งให้เสนาอำมาตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการกระทรวงมหาดไทยและนครบาล ได้เข้าใจถึงวิธีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นและ เมื่อนำข้อมูลจากบันทึกนี้ไปพิจารณาประกอบกับข้อเขียนอื่น ๆ ก็จะทำให้เราเห็นพระบรมราโชบายดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ถ้าเอาคำบอกเล่าตอนหนึ่งในบทความของ ม.จ.ปิ่น มาลากุล ในหนังสือชื่อ "รำพึงถึงพระผู้" ที่กล่าวถึงการเลือกตั้งในดุสิตธานีว่า "...การเลือกตั้งครั้งแรกนี้สมมุติเทศบาลมณฑลดุสิต ขอเชิญให้ท่านรวม ๗ กรุงเทพฯ เป็นผู้นำ เสนาธิการเลือกตั้ง เพื่อให้ได้ทรงกระทำคือจัดการเลือกตั้งให้ดู เป็นตัวอย่างครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งต่อไปท่านรวม ๗ กรุงเทพฯ บังเอิญมีกิจธุระจำเป็นทางราชการต้องเชิญผู้อื่น จึงได้เชิญพระยาราชเสนาให้ดำเนินการเลือกตั้งแทน ท่านพระยาราชเสนาผู้นี้เป็นหัวหน้ากองการ เมืองกระทรวงมหาดไทย ถ้าไม่เป็นพระราชาสุภโกลาบายที่จะสอนกระทรวงมหาดไทย จะเป็นอะไร?"¹

¹ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-19.

ถ้านำข้อเขียนตอนนี้พิจารณาประกอบกับบันทึกของพระยาอนุชิตชาญชัยแล้ว ก็ทำให้พอที่จะประมวลได้ว่า การที่ทรงโปรดฯ ให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล เข้ามามีส่วนร่วมในดุสิตธานีนั้น เป็นเพราะพระราชกฤษฎีกาโดยายที่จะสอนให้ข้าราชการเหล่านั้น เข้าใจถึงวิธีการปกครองท้องถิ่น ที่ทรงมีพระราชดำริที่จะให้มีขึ้นในกาลต่อไปนั่นเอง และเมื่อนำข้อเขียนของพระยาสุนทรพิพิธ เรื่อง "ดุสิตธานี" พิจารณาเพิ่ม เข้ามาอีกก็ยิ่งจะทำให้เรา เห็นถึงพระราชดำริทางการเมืองของพระมหาธีรราชเจ้าในพระ เติ้นนี้อย่างชัด เจนจน เกือบสิ้นข้อสงสัยใด ๆ ก็ว่าได้

นอกจากบทความของพระยาสุนทรพิพิธและมีบันทึกของพระยาอนุชิตชาญชัยแล้ว ก็มีเอกสารข้อมูลอื่น ๆ อีกเพียง เล็กน้อย เท่านั้นที่พอจะ ใช้เป็น เครื่องยืนยันถึงความ เห็นที่ว่า พระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตย เช่น พระราชดำรัส เปิดศาลาภิรมยาลัยทอดดุสิต ในหน้า 78 ส่วนเอกสารข้อมูลอื่น ๆ ที่บรรจุอยู่ในหนังสือ เล่มนี้ส่วนใหญ่เป็น เรื่องรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งไม่มีประโยชน์เท่าใดนัก ในการที่จะทำให้ผู้อ่าน เข้าถึงพระราชดำริทางการเมือง ตรงกันข้ามบาง เรื่องอาจทำให้ผู้อ่าน เข้าใจผิด หรือ เข้าใจไขว้เขวไปได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเขียนของจมีนอมรรตุมารักษ์ ผู้รวบรวมหนังสือ เล่มนี้ เป็นต้นว่าข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการสอบมรรค เทศก์รุ่นแรก เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2462 จมีนอมรฯ เป็นผู้หนึ่งที่เข้าสอบ อ้างว่าได้ตอบคำถามที่มีอยู่เพียงข้อ เดียวที่ถามว่า "ดุสิตธานีมีประโยชน์อย่างไร" โดยเห็น เฉพาะประโยชน์ของการที่จะ ได้ทรงศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่ เข้าร่วมกิจกรรมในดุสิตธานี เป็นสำคัญ ส่วนประเด็นอื่น ๆ ไม่ได้อธิบายมากนักเพียงแต่พูดถึงการปกครองแบบใหม่และการงานแต่เพียง เล็กน้อย เท่านั้น ด้วยเกรงว่า "ถ้าเขียนอะไรไปมากก็กลัวว่าจะเป็นการพูดผิด ๆ อุก ๆ ความรู้ของเราเพียงแค่ว่าสิ่งย่อมมีแต่ทางเสีย" แต่เมื่อประกาศผลสอบปรากฏว่าจมีนอมรฯ ซึ่งขณะนั้นเป็นนายรองกวตสอบได้เป็นมรรค เทศก์ชั้น 1 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดและอ้างด้วยว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวซึ่งทรงใช้พระนามในดุสิตธานีว่า ท่านราม ๗ กรุงเทพฯ เขษฏรบุรุษกิตติมศักดิ์ ซึ่งเป็นประธานกรรมการสอบไล่ครั้งนี้ได้ให้คะแนนท่าน 99 จากคะแนนเต็ม 100 ข้อเขียนนี้มีผู้วิจารณ์ว่าทำให้ยากที่จะตัดสินลงไปว่า ทรงมีพระราชประสงค์อย่างไรในการตั้งดุสิตธานี เนื่องจากผู้สอบ (คือจมีนอมรรตุมารักษ์)

ไม่ได้ตอบในเชิงประโยชน์ทางการปกครอง แต่ตอบไปในด้านประโยชน์ของการที่จะได้
ทรงศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมของมูลนิธิ เป็นสำคัญ¹

มีขั้วนำซึ่ง เกิดในประ เด็นนี้อยู่ 2 ประการคือ การวิจารณ์ดังกล่าวน่าจะ เป็น
ผล เนื่องมาจากข้อ เขียนของผู้รวบรวมที่ต้องการแสดงให้ผู้อ่าน เห็นว่าตนสามารถทลายพระ
ราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว จึงได้ยกประ เด็นนี้อัน เป็นประ เด็นหลัก ทั้ง ๆ ที่
ผู้รวบรวมน่าจะ ได้กล่าวถึงประ เด็นอื่น ๆ ด้วย แต่ก็ยกข้อความนั้นมาแสดง เพราะ
ฉะนั้นจึงอาจทำให้ผู้อ่านบางท่าน เช่น ผู้วิจารณ์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เข้าใจคลาดเคลื่อน
ไป ประการที่สองที่ผู้รวบรวมอ้างว่าตนได้คะแนนถึง 99 ใน 100 นั้นน่าจะคลาดเคลื่อน
จากข้อเท็จจริง เพราะการสอบไล่มรรค เหตุการณ์นั้นแบ่งออกเป็น 3 ภาค ภาคละ 30
คะแนน เพราะฉะนั้นคะแนนเต็มจึง เท่ากับ 90 คะแนน ดังจะเห็นได้จากข้อความตอน
หนึ่งของการประกาศสอบไล่มรรค เหตุการณ์ครั้งที่ 2 ว่า :

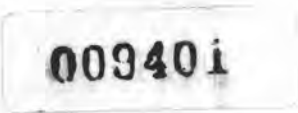
".....
.....

บัดนี้กรรมการได้ตกลงให้ใช้ข้อบังคับเดิม ซึ่งท่านราช ฆ กรุงเทพฯ ประธาน
กรรมการสอบไล่คราวก่อน ได้ตั้งขึ้นไว้ นั่นคือ

.....
.....

ข้อ 4 ทลัฏฐตรสำหรับสอบไล่มรรค เหตุการณ์ เป็น 3 ภาค (ภาค 1) เรียงความ
กล่าวถึงสถานที่ หรือการ เติ้นไปมาตามที่กรรมการจะตั้งปัญหาสอบไล่
(ภาค 2) สอบไล่ปากเปล่า คือกรรมการจะ เรียกผู้สอบไล่ เข้าไปเฉพาะ
หน้าแล้วและตั้งกระตุ้ถามตามสมควร (ภาค 3) กรรมการจะให้ผู้เข้าสอบ
ไล่ เติ้นนำทางไปตามถนนและชี้สถานที่ เหมือนหนึ่งว่ากรรมการมา เข็มมูลนิธิธานี

¹ มัทนา เกษภมร, "การวิ เเคราะห์ในเชิงประวัตินศาสตร์ เรื่องการเมืองและการ
ปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)" (วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัชิต แผนกวิชาประวัตินศาสตร์ บัชิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย),
หน้า 125.

ข้อ 5 กรรมการจะให้คะแนนเป็นทุนแก่ผู้เข้าสอบไล่ทุกคนคิดให้ภาคละ 30 คะแนน และเมื่อสอบไล่มีความบกพร่องก็จะตัดคะแนนตามสมควร ถ้าหากผู้ใดถูกตัดคะแนนกึ่งหนึ่งของจำนวนคะแนนภาคใดนับว่าตกในภาคนั้น และผู้ใดตกใน 2 ภาค นับว่าเป็นตกเลย

.....
..... "1

อย่างไรก็ดี แม้หนังสือเล่มนี้จะมีข้อบกพร่องอยู่มาก แต่ก็ เป็นหนังสือ เล่มเดียวที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับดุสิตธานีอย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้ที่ศึกษา เรื่องราว เกี่ยวกับพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะละเว้นเสียมิได้ แต่ผู้ศึกษาจะต้องรู้ภูมิหลังของ เรื่องนี้พอสมควร มิฉะนั้นแล้วจะ เห็นว่าดุสิตธานี เป็น เรื่องที่ไม่จริงจังอะไร

1.3 ความเห็นของฝ่ายที่สรุปความ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ผู้ที่สรุปความ เห็นดังกล่าวที่ส่วนใหญ่จะเป็น นักวิชาการ ท่านเหล่านี้ได้ศึกษาพระราชกรณียกิจในแง่มุมต่าง ๆ แต่จะได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผลงานที่สำคัญมีอาทิ การศึกษาของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในหนังสือชื่อ การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้สรุปว่า : "การพัฒนาการเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อยู่ในลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิพื้นฐานเพื่อ เตรียมการนำระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ หาก เป็นความพยายามที่จะสร้างความสามัคคีร่วมของชาตินิยม ซึ่งมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความอยู่รอดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

...การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงยังไม่ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง แต่ประการใด อย่างไรก็ดีในปลายรัชสมัยของพระองค์ได้มีการ เริ่มคิดถึงปัญหา นี้ ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งดุสิตธานี แต่ก็ เป็นความคิดที่ยังจำกัดวงแคบอยู่ อีกทั้งมิได้มีการดำ-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119-120.

เป็นการอย่างจริง ๆ จัง ๆ"¹

การศึกษาวิจัยอีกเรื่องหนึ่งโดย นีออน สนิทวงศ์ และ อัจฉราพร กุมท-
พิสมัยพบว่า แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาสามารถเพียงใด
ก็ตาม แต่การกระทำของพระองค์เข้าหลัก "รู้เอง เป็นเอง" หรือ "รู้จริง แต่ไม่
ทำจริง" และการที่มีพระราชอำนาจเต็มที่ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำให้ทรงใช้
พระราชอำนาจมีไปในทางที่ปกป้องพระราชอำนาจและ เสถียรภาพของพระองค์ ทรงไม่นำ
พหุอรรถประโยชน์ของความต้องการ เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยของคน
บางกลุ่ม เช่น กรณีกลุ่มกบฏ ร.ศ. 130 ทำให้ขาดความประนีประนอม²

ดร. แลมซุย นุ่มนนท์ เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ศึกษาพระราชดำริทางการเมือง
เมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทความชื่อ "ขบวนการ ร.ศ. 130"
ซึ่งศึกษาพระราชดำริของพระองค์ภายหลังจากการศึกษากบฏของคณะนายทหารในปี ร.ศ.
130 จากการศึกษาเรื่องดังกล่าว ดร. แลมซุย มีความเห็นตอนหนึ่งว่า "อาจกล่าว
ได้ว่าเหตุการณ์ ร.ศ. 130 มีส่วนผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
แสดงทุก ๆ อย่างโดยไม่ลังเลพระทัยว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองที่
เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองไทย"³ และด้วยพระราชดำริดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้ตลอด

¹ สยามันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (กรุง
เทพา : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 80-81.

² นีออน สนิทวงศ์และอัจฉราพร กุมทพิสมัย, "การบริหารราชการแผ่นดินใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (รายงานวิจัย สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

³ แลมซุย นุ่มนนท์, "ขบวนการ ร.ศ. 130" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 6
เล่มที่ 2 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2521) : 26.

รัชสมัยของพระองค์มิได้มีการสร้างสรรแนวทาง เพื่อนำไปสู่รัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชน หรือองค์กรทางด้านนิติบัญญัติแต่อย่างใด¹

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งซึ่งสรุปความเห็นที่ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริทางการเมืองเชิงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็คือ มัทนา เกษกมล ในวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชื่อ "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)" นอกจากนี้เขียนต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วก็มีวิทยานิพนธ์อีกจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ได้ศึกษาพระราชดำริทางการเมืองของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้โดยตรง แต่มีบางส่วนที่เกี่ยวพันไปถึงการเมืองการปกครองในสมัยดังกล่าวก็ได้ข้อสรุป เช่น เดียวกันว่ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยแห่ง "การระงับกึ่งของการพัฒนาการเมือง"²

นอกจากผลงานต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีข้อเขียนอีกหลายชิ้นที่ศึกษาวิเคราะห์พระราชดำริทางการเมืองของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ในแง่มุมที่ต่าง ๆ กันออกไป แต่ก็จะเผยเอยในทำนองเดียวกันว่าพระองค์มีพระราชดำริทางการเมืองที่มุ่งจะรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นว่าบทความของ มัทนี รัดนินชื่อ "The Politics of Thai Classical Dance-Drama During The Reign of King Rama VI"³ ได้อ้างว่ากิจกรรม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

² เช่นของสุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เป็นต้น

³ Mattani Rutnin, "The Politics of Thai Classical Dance-Drama During The Reign of King Rama VI" รัฐศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2525).

ต่าง ๆ ของโขนสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมณฑลเล็กและข้าราชการสำนัก การจัดตั้งโรงเรียน
พรานหลวง ตลอดจนการจัดการบริหารใหม่ของกรมพระศุภ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์เพียงแต่จะรวบรวมการมหรสพของพระราช
สำนัก เข้าไว้ด้วยกัน แต่ยังมีเบื้องมาจากพระราชประสงค์ที่จะใช้กิจการเหล่านี้เพื่อผลทาง
การเมืองอีกด้วย กล่าวคือ เพื่อสร้าง เสริมและให้ทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบอบสม
บูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อเผยแพร่ความสำนึกในเรื่องชาติ ศวามรักชาติ และความภูมิใจ
ในวัฒนธรรมไทย

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องการใช้จ่ายเงินแผ่นดิน
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) ของพรเพ็ญ
¹
สันตระกูล เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ยืนยันว่าพระองค์มีพระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิ-
ราชย์ ซึ่งอันที่จริง เรื่องที่ศึกษาไม่น่าจะใช้เป็นข้ออ้างว่ามีพระราชดำริ เช่นนั้นหรือ เช่นนี้
ได้เลย

1.4 ข้อนำสัง เภตบางประการของการสรุปว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง มีพระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การศึกษาของฝ่ายที่มีความ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี
พระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่เป็นระบบ มี
เหตุผลโดย เฉพาะ เมื่อ เปรียบ เทียบกับการศึกษาของฝ่ายที่ เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามข้อสรุปที่ได้บาง
ครั้งก็มีส่วนที่เกิดจากความคลาดเคลื่อนทางไต่ทางหนึ่งดังต่อไปนี้ :

1.4.1 การวิเคราะห์ตีความข้อมูลอย่างคลาดเคลื่อน ตัวอย่างที่เห็นได้คืออย่าง
ชัดเจนในกรณีนี้ก็คือ การศึกษาของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในหนังสือชื่อ "การ

¹
พรเพ็ญ สันตระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517)

เมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการ เมืองไทย” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด เห็น ในหมู่ที่ใ้รับการศีกษา และผู้ที่ได้รับอิทธิพลของแนวความคิดทางตะวันตกเกี่ยวกับลัทธิการเมือง จนถึงกับทรงสรุปว่าไม่มีใครที่จะหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยได้ก็ตาม แต่การเสด็จประพาสเมืองตะวันตก ตั้งแต่ต้นครปฐมถึงกาญจนบุรี ในเดือนมกราคม 2456 ได้ทำให้พระองค์เบาพระทัยไปมากกว่า ความจงรักภักดีของประชาชนนอกกรุงเทพฯ เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ยังมีอยู่ทั่วไปและประชาชนในเขตหัวเมืองยังไม่ได้รับอิทธิพลทางแนวความคิด เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปการปกครอง เหมือนกับคนกรุงเทพฯ...”¹

ดร.ชัยอนันต์ ได้กล่าวต่อไปอีกว่า

“...ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 130 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงบันทึกพระราชดำรัสทางการเมืองไว้ในจดหมายเหตุรายวัน แต่เป็นไปในทางที่ไม่ทรงเชื่อว่าประชาธิปไตยจะเหมาะสมกับเมืองไทย และได้ทรงนำประสบการณ์จากการเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ ทางตะวันตกมาสนับสนุนความรู้สึกส่วนพระองค์ที่ว่าประชาชนโดยทั่วไปไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง และถึงแม้คนในกรุงเทพฯ จะต้องการเปลี่ยนแปลงก็ไม่มีผลหรือความสำคัญอะไรมากนัก”²

ความเห็นของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก่อนนี้มาจากการตีความพระราชบันทึกจดหมายเหตุรายวัน วันอังคารที่ 3 กุมภาพันธ์ 2456 (มิใช่เดือนมกราคมดังที่ ดร.ชัยอนันต์ อ้าง) ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของการเสด็จพระราชดำเนินรวม 15 วัน จากเมืองนครปฐมไปเมืองอุททองและพระเจดีย์พระนเรศวร ข้อความในพระราชบันทึกมีดังนี้

“การเดินทางไปครั้งนี้ เป็นเรื่อง เบิกคาคมนั้รู้จัก เมืองของตนดีขึ้นกว่าที่จะอยู่กรุงเทพฯ ทำให้รู้สึกได้ว่าเมืองไทยไม่หมดอยู่แต่เพียงกรุงเทพฯ และความคิดความเห็นของชาวกรุงเทพฯ ไม่ใช่ตรงกับความคิดเห็นของคนไทยทั่วไป ซึ่งจะช่วยให้แล เห็นว่าในข้อ

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการ เมืองไทย, หน้า 62.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 65. เน้นโดยผู้อ้าง.

ที่คนบางจำพวกมักพูดไปต่าง ๆ นานา มีเพลงไหลล่องอยู่เป็นอันมาก เริ่มต้นว่าราษฎรเดือดร้อนมาก เพราะจมน้ำเต็มที เช่นนี้ก็มีพยานปรากฏอยู่เป็นทางแหงจะตรงข้าม คือตลอดทางที่เดินทางมาราษฎรนำข้าวทอามาแจกให้กินซึ่งถ้าจนจริงคงทำมาไม่ได้ และบางแห่งมีสำหรับมาเลี้ยงด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นก็ เบื้องต้นไม่ตรงตามคำที่มีกษัตริย์กล่าวประการ 1 แล้ว ส่วนข้อที่ว่าใครจะต้องการความเปลี่ยนแปลงในลักษณะปกครองนั้น เมื่อได้ไปแล เห็นเวลาที่ราษฎรพากันแตกตื่นมา "ชุมนุม" แล้วก็แล เห็นได้ทันทีว่าคนไทยพวกรุ่นมากมิได้มีความต้องการจะเปลี่ยนแปลงอะไรเลย และถ้าจีนจะ เปลี่ยนแปลงไปก็คงจะได้แต่ทำเล่น เป็นผิว ๆ เท่านั้น และก็จะทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถ เข้าใจลักษณะปกครองทาง
ประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้ที่ เข้าใจด้วยปากมากกว่า เข้าใจด้วยใจจริงๆ¹

ขอให้สังเกตข้อความในพระราชบัญญัติฯ กับความเห็นและข้อสรุปของ ดร. ชัยอนันต์ โดยเฉพาะที่ผู้เขียนได้ เน้นจะ เห็นว่ามีความหมายที่แตกต่างกันมากกล่าวคือในพระราชบัญญัติฯ มีข้อความว่า "...ถ้าจีน เปลี่ยนแปลงไปก็คงจะได้แต่ทำ เล่น เป็นผิว ๆ เท่านั้น และก็จะทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถ เข้าใจลักษณะปกครองทางประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้ที่ เข้าใจด้วยปากมากกว่า เข้าใจด้วยใจจริงๆ"²
ข้อความเดียวกันนี้ ดร. ชัยอนันต์ นำไปสรุปว่า "...ถึงแม้คนในกรุงเทพฯ จะต้องการเปลี่ยนแปลงก็ไม่มีผลหรือความสำคัญอะไรมากนัก"³

การวิเคราะห์ตลาดเคลื่อนไหวของประเด็นนี้อีกแห่งหนึ่งก็คือข้อความที่ว่า "สำหรับความรู้สึกส่วนพระองค์ที่ว่า "ถ้าจีน เปลี่ยนแปลงก็จะคงทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถ เข้าใจลักษณะปกครองประชาธิปไตยเลย" นั้น ก็ถูกต้อง เช่นกันถึงจะ เห็นได้ว่า 20 ปีต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 นั้น ก็ต้องนับ

1
จดหมายเหตุนายวิมล, หน้า 155-156.

2
เรื่องเดียวกัน.

3
ชัยอนันต์ อนุทวนิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, หน้า 65.

ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จำกัดขอบเขตอยู่ในกรุงเทพฯ แต่เนื่องจากศูนย์แห่งอำนาจทางการเมืองอยู่ที่กรุงเทพฯ ถึงแม้ที่กล่าวมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงแม้จะจำกัดอยู่เฉพาะกรุงเทพฯ ก็จะต้องถือว่ามีความสำคัญและจะต้องมีผลกระทบต่อประชาชนในเขตนอกเมืองหลวงในระยะยาวอย่างแน่นอน"¹

อันที่จริงถ้าพิจารณาพระราชบัญญัติกบฏนี้ไว้ที่กว้างก็จะเห็นว่า ไม่ได้มีความหมายดังที่ ดร.ชัยอนันต์ วิเคราะห์เคย เพราะทรงเห็นว่า แม้แต่คนในกรุงเทพฯ ก็ไม่รู้จริงดังประโยคที่ว่า "ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้เข้าใจด้วยปากมากกว่า เข้าใจด้วยใจจริงๆ"²

การวิเคราะห์ที่คลาดเคลื่อนของ ดร.ชัยอนันต์ ในประเด็นนี้มีแนวโน้มว่าจะเกิดจากการวิเคราะห์ที่ไม่ครบถ้วนกระบวนการ ความ กล่าวคือข้อความนี้มีความสัมพันธ์กันอยู่ 3 วรรคดังนี้ "ถ้าสิ้นเปลี่ยนแปลงก็จะลงทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจลักษณะปกครองทางประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้เข้าใจด้วยปากมากกว่า เข้าใจด้วยใจจริงๆ" แต่ ดร.ชัยอนันต์ นำมาวิเคราะห์เพียง 2 วรรคแรก คัดวรรคที่ 3 ทิ้งไปเพราะละเลยความหมายจึงเปลี่ยนไปมาก

1.4.2 นำทฤษฎีมาอ้างอย่างไม่ถูกต้อง ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีนี้ก็คือการศึกษารวมของ มัทนา เกษกมล ในวิทยานิพนธ์ชื่อ "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)"³ ได้วิเคราะห์โดยอ้างแนวความคิด เรื่องการแบ่งแยกอำนาจไม่รัดกุมและมีลักษณะที่หักทักเอาเอง ข้อความตอนนั้นมีว่า :

"อันที่จริงโครงสร้างการปกครองของประเทศใด ๆ ก็ตามควรจะต้องออกเป็น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

² เรื่องเดียวกัน.

³ มัทนา เกษกมล, "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)

๓ ฝ่ายคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพราะการแบ่งแยกอำนาจเช่นนี้จะช่วยให้ประสิทธิภาพและสมรรถภาพ ของกิจการภายในประเทศดำเนินไปด้วยดี และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นยังจะช่วยป้องกันและรักษาไว้ซึ่งสิทธิ เสรีภาพในอันที่จะทำให้การดำเนินชีวิตของราษฎร เป็นไปอย่างมีระเบียบ และผาสุกด้วย สถาบันที่จะเป็นที่พึ่งแห่งการประกันเสรีภาพของราษฎรดังกล่าวนี้ ก็คือสถาบันฝ่ายตุลาการ ดังนั้นความเจริญก้าวหน้าของกิจการฝ่ายตุลาการวันใดแก่ทหารที่กิจการฝ่ายตุลาการสามารถดำเนินไปอย่างอิสระและยุติธรรม ปราศจากการควบคุมและก้าวกำของฝ่ายบริหาร ก็ได้กลายเป็นจุดสำคัญอันหนึ่งในการพิจารณาระดับความ เจริญก้าวหน้าของระบบการเมืองและการปกครองของประเทศนั้น ๆ ¹

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในประเด็นที่สำคัญ 2 ประเด็นคือ เรื่องการแบ่งแยกอำนาจและเรื่องความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ ในประเด็นแรก ที่อ้างว่าโครงสร้างการปกครองของประเทศควรแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่ายคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ อันมีต้นกำเนิดมาจากปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเตสกีเออ (Montesquieu) นั้นมิได้เป็นหลักการที่ยอมรับกันทั่วไป มีระบบการปกครองหลายระบบที่ไม่ใช่หลักการแบ่งแยกอำนาจหรือทำให้หลักแบ่งแยกอำนาจไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ เช่น ระบบรัฐบาลของรัฐสภา (Assembly Government) ของสวิส ซึ่งก็มีใช้ระบบที่ผูกขาดอำนาจแต่ประการใด เพราะประเทศสวิสมีวิธีการที่ให้ประชาชนใช้สิทธิทางการเมืองโดยตรงอีกมาก เป็นต้นว่าการออกเสียงประชามติ (referendum) สิทธิเสนอร่างกฎหมาย (initiative) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีอำนาจในการริเริ่มหรือ เสนอแนะกฎหมายต่อสภานิติบัญญัติโดยตรง อันนับได้ว่าเป็นพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยโดยระดับสุดยอดในทางปฏิบัติ (Ultra-democratic Practice) นอกจากนั้นในทางปฏิบัติประชาชนยังถูกขอรับรองให้ ให้ความเห็นในการกระทำของฝ่ายบริหารในเรื่องที่สำคัญ เช่นในเรื่องการคลัง เป็นต้น และเมื่อสิทธิของประชาชนชาวสวิสถูกกระทบกระเทือน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

ไม่ว่าโดยการออกกฎหมายของสภานิติบัญญัติ หรือโดยการกระทำของฝ่ายบริหาร
ชนสวิสที่มีสิทธิออกเสียง เลือกตั้งทุกคนก็อาจไปยื่นคำร้องต่อศาลของสหพันธ์สวิสว่าตนถูกตัด
สิทธิในการเมืองได้¹

ประเทศอังกฤษก็ได้มีการแบ่งแยกอำนาจตามที่มอง เดสกี เอล ได้กล่าวอ้างไว้
ในหนังสือ L'esprit des lois ว่าอังกฤษเป็นระบบที่มีการแบ่งแยกอำนาจที่ดีที่สุด
อำนาจทั้งสามคืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ของอังกฤษมีอยู่
จริง แต่ทว่าแต่ละอำนาจมีลักษณะเฉพาะของตน สถาบันของรัฐสถาปนาในสถาบันหนึ่งมิได้
มีหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ แต่ต่างฝ่ายต่างใช้อำนาจได้หลายอำนาจและต่าง ๆ กัน
เป็นต้นว่าผู้ดำรงตำแหน่ง Lord Chancellor มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับทั้งสามอำนาจ
คือ เป็นประธานศาลฎีกา เป็นประธานสภาขุนนาง ซึ่งเป็นสภาหนึ่งในสองสภาของสภา
นิติบัญญัติ และในขณะเดียวกันก็เป็นรัฐมนตรีอยู่ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง และในบางครั้งก็เป็น
รัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรี (Member of the Cabinet) ด้วย* หรือในกรณีของผู้

¹ ดร.อมร จันทรมานูญ, กฎหมายปกครอง (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราม
คำแหง), หน้า 66.

*
ในประเทศอังกฤษรัฐมนตรีทุกท่านไม่ได้มาประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี คณะรัฐ-
มนตรีประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวง (Minister) และหัวหน้าสำนักงาน
(Secretary of State) ประมาณ 80-100 คน บางสมัยอาจจะมีจำนวนมากกว่านี้
แต่รัฐมนตรีและหัวหน้าสำนักงานเหล่านี้ไม่ได้มาประกอบเป็นคณะรัฐมนตรีตามความหมายของ
คณะรัฐมนตรีโดยทั่วไป กล่าวคือไม่มีสิทธิเข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีทุกคน ผู้มีสิทธิเข้า
ร่วมประชุม เป็นคณะรัฐมนตรีนั้น นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้กำหนดตัวจากรัฐมนตรีและหัวหน้า
สำนักงานอีกชั้นหนึ่ง โดยประกาศรายชื่อในราชกิจจานุเบกษาซึ่งบุคคลเหล่านี้จะประกอบ
เป็นคณะรัฐมนตรี เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Cabinet มีจำนวนประมาณ 16-10 คน โปรด
ดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน มนูญ บริสุทธิ์, เรื่องคณะรัฐมนตรี กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508 (คณะรัฐมนตรีพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิง
ศพนายเกษม ศรีพิชัย) บทที่ 2.

พิพากษาดังกล่าวซึ่ง เป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ ก็มีอำนาจในการบริหารด้วย เพราะผู้พิพากษา เป็นผู้ออกใบอนุญาตค้าสุราและความคุม wards of the court และยังใช้อำนาจนิติบัญญัติอีกด้วย เพราะศาลอังกฤษ เป็นผู้กำหนดวิธีพิจารณาของศาลด้วยตนเองหรือในกรณีของรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร รัฐมนตรีก็เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติด้วย และยังมีอำนาจในการออกกฎหมายของฝ่ายบริหาร และบางครั้งก็มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยข้อพิพาทต่าง ๆ ตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ในกรณีของสภานิติบัญญัติก็เช่นกัน สภานุมนวามีฐานะเป็นศาลสูงสุดของอังกฤษด้วยหรือแม้แต่สภาผู้แทนราษฎร เองก็ใช้อำนาจตุลาการด้วย คืออำนาจในการวินิจฉัยคำร้อง เรียกว่ามีการละเมิด เอกสิทธิ์หรือความคุ้มครองของสมาชิกของ คนหรือของสภา การ์เนอร์ (Garner) สรุปไว้ว่าการแบ่งแยกอำนาจของอังกฤษตามความคิดของมองเตสกีเอนั้นไม่ เคยมีอยู่ในประเทศอังกฤษเลย และก็ไม่ เป็นการสมควรที่จะให้มีการแบ่งแยกอำนาจในทำนองนี้ด้วย เพราะ เป็นการยากที่จะชี้ขาดลงไปว่า เรื่องอะไร เป็นเรื่องของอำนาจใด การพยายามที่จะแบ่งแยกลักษณะของอำนาจ เป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใด¹

ระบอบประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เท่านั้นที่พอจะถือว่าเป็นระบอบแบ่งแยกอำนาจ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติการจะให้หน่วยอำนาจทั้งสามแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดย่อมทำไม่ได้จำเป็นต้องประสานงานกันด้วย เพราะมีลักษณะสัมพันธ์กันอยู่แล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความแนบแน่นไม่ในทางที่ลดความผูกพันกันมากกว่าอย่างอื่น เพื่อป้องกันมิให้หน่วยอำนาจหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ในกรณีของประเทศฝรั่งเศส ก็มีหลักการแบ่งแยกอำนาจ โดยการแบ่งความที่แตกต่างกันออกไป การแบ่งแยกอำนาจคือการแบ่งแยก เจ้าหน้าที่ของฝ่ายปกครองออกจากฝ่ายตุลาการ โดยใช้ระบบศาลคู่ (ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม) ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า การแบ่งแยกอำนาจโดยเด็ดขาดมิใช่เป็นหลักการที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแต่อย่างใด

1

ดร.อมร จันทรสุมบุรณ, กฎหมายปกครอง, หน้า 62-63.

ประเด็นที่สอง เรื่องความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ มีเนื้อหาอ้างว่าความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการอื่น เนื่องมาจากการแบ่งแยกอำนาจ จะช่วยป้องกันและรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพในอันที่จะทำให้การดำเนินชีวิตของราษฎร เป็นไปอย่างมีระเบียบและผาสุกด้วย¹ นั้น ยังเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนัก เช่นกัน เพราะความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับการแบ่งแยกอำนาจแต่อย่างใด ดังตัวอย่างระบอบการปกครองของอังกฤษ อันเป็นระบอบที่เสรีมากที่สุดในโลกกระบวนหนึ่ง ก็มีได้มีทั้งการแบ่งแยกอำนาจดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะฉะนั้นเราต้องยอมรับว่าความเสรีของอังกฤษมาจากสาเหตุอื่นมากกว่าที่จะมาจากการแบ่งแยกอำนาจ²

1.4.๑ อ้างอิงข้อมูลที่คลาดเคลื่อน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ก็คือ ข้อความตอนหนึ่งในบทความของ ดร.ถนอมสุข คุ้มหน้ะ เรื่อง "ขบวนการ ร.ศ. 130" อาจทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจคล้อยตามผู้เขียนไปด้วยว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำทุก ๆ อย่างเพื่อที่จะรักษาพระราชอำนาจ ข้อความตอนนั้นมีดังนี้ :

"ข่าวลืออีก เรื่องเกี่ยวกับความไม่ปรองดองในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์คือ การที่พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงรับการแต่งตั้งให้เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการในวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 130 เจ้านายพระองค์นี้เป็นที่รู้จักกันดีว่าท่านเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายการที่ต้องทรงรับตำแหน่งทางการ เกษตราธิการที่ไม่ทรงถนัด เป็นเหตุให้เกิดความ

¹ มีทนา เกษกมล, "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)", หน้า 119.

² พงศ์เทัญ ศกุนตาทัย, ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย พิมพ์โรเนียว หน้า 4. คำอธิบายละเอียดเกี่ยวกับระบบตุลาการและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประเทศอังกฤษ โปรดดู ประมวล สุวรรณศรี, กฎหมายของประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2493) โดยเฉพาะส่วนที่ 6 แนวความคิดในเรื่องสิทธิและส่วนที่ 7 เอ็กคริตี

สงสัยกันทั่วไปว่า คง เป็น เพราะพวกกบฏสมัยก่อนให้พระองค์ท่านขึ้น เป็นประธานาธิบดี จึง ทรงถูกเพ่ง เล็งและถูกย้ายงานไปอยู่ให้ห่างไกลลูกน้องหลังจากเกิด เหตุได้เพียง เดือน เดียว¹

ข้อเท็จจริงของ เรื่องนี้มีอยู่ว่า พระเจ้าที่ซาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เฝิงจะกลับ เข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง พระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวง เกษตรธิการ ในวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 131 ก่อนหน้านั้นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงอยู่นอกราชการ เนื่องจากได้ทรงกราบบังคมทูลลาออกจากราชการในเดือนพฤษภาคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) อัน เป็นปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงอ้างสาเหตุที่จะต้องกราบบังคมทูลลาออก ว่า "เพราะมีพระโรคไม่สามารถที่จะรับราชการฉลองพระ เกียรติพระคุณให้บริบูรณ์ตามหน้าที่ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้"² ซึ่งก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พยัคฆ์รักษาพระโรค พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ หม่อมเจ้าจรรยาพิทักษ์กฤดากร รองเสนาบดี เป็นผู้รับตำแหน่ง เสนาบดีสืบไปมีอำนาจเต็มอย่าง เสนาบดีทุกประการ ตั้งแต่วันที่ 28 มิถุนายน ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453)

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการกล่าวตามหลักฐานราชการที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา แต่สาเหตุที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พยัคฆ์รักษาพระโรคที่แท้จริงนั้น มีรายละเอียดปรากฏอยู่ในตอนหนึ่งของหนังสือ "เรื่อง ของเจ้าพระยามหิธร" ซึ่งหลวงจักรปาตีศรีศิริวิสุทธิ (วิสุทธิ ไกรฤกษ์) เป็นผู้รวม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

² ประกาศยกหน้าที่กรมราชเลขาธิการและตั้งกระทรวงยุติธรรมและเปลี่ยน เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ " อ่างในพระยาราชนิมิตจัย (อุไทยวรรณ อมาตยกุล), ประกาศ, ตั้ง, ย้าย, เปลี่ยนเสนาบดีผู้รับ, ผู้แทน, แลรองเสนาบดี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 ถึง พ.ศ. 2469) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิทยบรรณานุกร, 2470), หน้า 58.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

รวมมีความตอนหนึ่งว่า ในราววันที่ 20 เมษายน ร.ศ. 129 กรมหมื่นราชบุรีฯ ทรงทำหนังสือกราบบังคมทูลว่าประหาร "มีอาการปวดพระเศียร เป็นกำลังรู้สึกไว้ในสมองร้อนเผ็ด เหมือนพื้งไรพริกไทยระหว่างมันสมองกับกระดูกติดและจำอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น ทำงานแม้แต่ยัดหนอยก็เหนื่อย ทมวโร เดอร์ตรวจพระอาการแล้วว่าต้องหยุดการงานพักรักษาพระองค์เมื่อ เป็น เช่นนี้รู้สึกว่าจะทำงานฉลองพระเดชพระคุณไม่ได้ จึงขอกราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง เสนาบดี เพื่อเปิดโอกาสให้ทรงเลือกสรรผู้อื่น เข้ารับหน้าที่ต่อไป"¹ ลายพระหัตถ์ฉบับนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรง เก็บไว้ไม่ตำราสสิ่งว่าประการใดและไม่ทรงเปิดเผยให้ผู้ใดทราบจนเกิด เรื่อง "คดีพญาระกา" ขึ้นในตอนปลายเดือนพฤษภาคม ๓๓ เดียวกัน กล่าวคือมีบุคคลสำคัญคนหนึ่ง² แต่งบทละครชื่อ "ปีกผีประกรันม เรื่องพญาระกา" ซึ่งกรมหมื่นราชบุรีฯ ทรงเห็นว่า เป็นการหมิ่นประมาทพระองค์ท่าน เมื่อมีผู้นำความเท็จไปทูลว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรบทละครนั้นแล้ว และไม่มีพระราชกระแสว่าอย่างไร กรมหมื่นราชบุรีฯ ก็ทรงเข้าพระทัยว่าพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรง เมตตาพระองค์ท่าน จนถึงปล่อยให้คนหมิ่นประมาทได้แล้ว ท่านจะอยู่ดูหน้าคนต่อไม่ได้ต้องลาออกจากตำแหน่ง บัาราชการกระทรวงยุติธรรมรวม 2๘ คนก็ได้ร่วมกันทูลเกล้าถวายฎีกาขอลาออกจากราชการตามกรมหมื่นราชบุรีฯ ไปด้วย เหตุการณ์ครั้งนี้เผชิญตรงกับความไม่ราบรื่นในพระนคร เนื่องจากชาวจีนได้นัดกันปิดร้าน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระโสมนัสมาก เพราะความจริงพระองค์มิได้ทรงอ่านบทละคร

¹ เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดีธรรมา, 2499), หน้า 75.

² เข้าใจว่าเป็นกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ไปรตถ นาวาเอกสวัสดิ์ จันทน์, นิทานชาวไร่ เล่ม 7 (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2515), หน้า 183 อนึ่งข้อความบางตอนของหนังสือ เล่มนี้คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง เป็นต้นว่าอ้างว่ากรมหมื่นราชบุรีฯ ได้กลับเข้าทำงานดังเดิมภายหลังความยุ่งยากทั้งปวงอันเกิดจาก "คดีพญาระกา" ซึ่งที่จริงแล้วไม่ได้ทรงกลับเข้ารับตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมอีกเลย จนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่งในต้นรัชกาลที่ ๖ ในตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ

ซึ่งมีผู้อ้างว่าได้ถวายเข้าไป เมื่อได้ตั้งกรรมการศาลรับสิ่งพิเศษขึ้นพิจารณาโทษผู้ที่ถูกหาว่าหมิ่นประมาทกรมหมื่นราชบุรีฯ แล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าจรรยาสุวภัทรีภคกุล ภรรยาของเสนาบดี ขี้แจงข้อผิดและขอโทษข้าราชการที่ขอออกทราบ เมื่อข้าราชการเหล่านั้นทราบความจริงและสภาพข้อผิดที่ได้กระทำไปอย่างรู้วามแล้ว (ยกเว้นหม่อมหลวงพระยาไกรสี (เทียม) ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษ และคงให้รับราชการต่อไป ตามเดิม กรมหมื่นราชบุรีฯ เอง ในที่สุดได้เข้าเฝ้าสารภาพผิดต่อพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยให้แก่รัตนปรีชากัม เจ้านายและ เสนาบดีผู้ใหญ่บางท่านตกลงกันว่า เมื่อกรมหมื่นราชบุรีฯ ได้กราบบังคมทูลลาออกจากราชการเพราะประชวรพระโรคอยู่แล้ว ก็สมควรจะให้ลาออกเพื่อรักษาพระองค์ตามความประสงค์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นราชบุรีฯ ออกจากตำแหน่งเสนาบดี เพื่อรักษาพระองค์¹

ส่วนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าจรรยาสุวภัทรีภคกุล ภรรยาของเสนาบดี เป็นผู้รับสืบไปตั้งแต่วันที่ 26 มิถุนายน ร.ศ. 129² และต่อมาในวันที่ 27 มกราคม ร.ศ. 129 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม³ ซึ่งเป็นเรื่องปกติในสมัยนั้นที่จะโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้รับตำแหน่งเสนาบดีอยู่แล้ว ให้เป็นเสนาบดีต่อไป

1.4.4 ผู้ศึกษาที่มีทัศนคติต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในทางลบ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ก็คือ ข้อความตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือ ฐานันดรไพร่ โดย ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ซึ่งกล่าวถึงการที่รัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถแก้ปัญหาไพร่อัน เป็น เรื่องที่ยิ่งใหญ่ยึดเยื้อพันชายฉกรรจ์ทั่ว

¹ เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 76-78.

² พระยาราชพินิจจัย, ประกาศ, ตั้ง, ย้าย, เปลี่ยนเสนาบดี, ผู้รับ, ผู้แทน และรองเสนาบดี, หน้า 42.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

แผ่นดินจากอายุ 18 ถึง 80 ตำเรื่องใน พ.ศ. 2459 โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 เมื่อปี พ.ศ. 2446 ศาสตราจารย์ ขจร ได้กล่าวถึง
ที่มาของพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า "จากพระลัญจิกของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ในเวลานั้นยังทรงเป็นสยามมกุฎราชกุมาร)
ทรงเรียบเรียงพระราชบัญญัตินี้เองด้วยเสด็จดำรงตำแหน่งที่จเรทหารบก และเป็นที่ปรึกษา
หาหรือของกรมหลวงนครไชยศรีฯ อยู่ในเวลานี้..."¹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ ศาสตราจารย์ ขจร ได้แสดงความเห็นต่อไปว่า
"ถ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงเป็นสยามมกุฎราชกุมาร ทรงเรียบ
เรียงพระราชบัญญัตินี้ด้วยพระองค์เองสมจริง ข้าพเจ้าก็ขออนุโมทนาสาธุไว้ ณ ที่นี้ เพราะ
ข้าพเจ้าออกจะฉ่ำเอียง เกี่ยวกับพระราชกิจจานุวัตรของพระองค์ท่าน โดยเชื่อเสมอว่า
เรื่องใหญ่ ๆ เรื่องสำคัญเกี่ยวกับชาติมักจะถือกำเนิดในรัชกาลของพระองค์..."²

1.4.5 กล่าวอย่างด่วนสรุป ท่านที่มีความเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริทางการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์บ้างครั้งก็กล่าว
ถึงพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ท่านอย่างเลื่อนลอย และด่วนสรุปถึงความเห็น
ของนักวิชาการท่านหนึ่งว่า "ถ้าใครก็ตามศึกษาประวัติศาสตร์เพียงผิวเผินก็จะเห็นได้
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ท่านไม่ทรงเห็นความจำเป็นของประชาธิปไตยโดยเอาเลย"³

¹ ขจร สุขพานิช, ลำนันดรไพร่ (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์, 2519),
หน้า 80.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

³ ส.ศิริรักษ์, เรื่องสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ตามทัศนะของ ส.ศิริรักษ์
(กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสรีธรรม ไทเศศ - นาคะประทีป, 2525), หน้า 151.

การด่วนสรุปท่านเองนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านกระทำ เช่น นักวิชาการอีกท่านหนึ่งได้แสดงความเห็นในเรื่องการสนองตอบการเรียกร้องที่จะมีสิทธิมีเสียงทางการเมืองมากขึ้นของกลุ่มผู้นำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สมัย ร.ศ. 103 (พ.ศ. 2427) ถึง พ.ศ. 2475 โดยกล่าวหาต้งถึงดุสิตธานีตอนหนึ่งว่า "...กลุ่มผู้นำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ยังยืนยันที่จะใช้ระบอบการปกครองแบบอาญาสิทธิ์อยู่ตลอดเวลา การทดลองในเรื่องต่าง ๆ ดุสิตธานีผมคิดว่าไม่มีความหมาย ถ้าเราจะมองถึงความหมายของเหตุการณ์การกระทำที่การกระทำมากกว่าคำพูด เพราะการกระทำยังพยายามที่จะสิ้นสุดในเรื่องอาญาสิทธิ แต่ให้เป็นอาญาสิทธิที่ Liberal* เท่านั้น..."¹

1.4.6 พิจารณาการพัฒนาการเมืองเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดและการสร้างสถาบันการเมืองระดับชน โดยเฉพาะในเรื่องของรัฐสภาและรัฐธรรมนูญเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อไม่มีความเคลื่อนไหวในเรื่องเหล่านี้ หรือมีพระราชบัญญัติหรือพระราชกระแสที่ไม่เห็นด้วยกับการมีรัฐสภาและรัฐธรรมนูญขึ้นโดยทันทีทันใดก็สรุปว่าทรงไม่เห็นด้วยกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถ้าหากนักวิชาการเหล่านี้ให้ความสนใจและเห็นความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นแล้วก็อาจจะได้ข้อสรุปพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในลักษณะที่ต่างออกไปจากเดิม เป็นแน่

อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางท่านให้ความสนใจในเรื่องหนึ่งซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชดำริในเรื่องการปกครองท้องถิ่น เรื่องนั้นก็คือน "ดุสิตธานี" แต่เป็นการศึกษาเพียงผิวเผินคือศึกษาเฉพาะกรณีดุสิตธานีแต่เพียงเรื่องเดียว โดยไม่

* มีความหมายว่า เสรีนิยม

¹ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก, "วิจารณ์บทความเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้" โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2525) : 50.

พยายามหาความสัมพันธ์ของ เรื่องนี้กับ เรื่องอื่น ๆ เพราะฉะนั้นผลสรุปของการศึกษาจึงออกมาในลักษณะที่ว่า ดุสิตธานีมิใช่เป็น เรื่องที่จริงตั้งแต่ประการใด เช่น การศึกษาของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต เรื่อง "ดุสิตธานี" ใน เอกสารการเมืองการปกครองไทย¹ หนังสืออีก เล่มหนึ่งของชัยอนันต์ได้กล่าวถึงดุสิตธานี เพียงบรรทัดเดียวว่า "เป็นความคิดที่คับแคบอยู่ อีกทั้งมิได้มีการดำเนินการอย่างจริง ๆ จัง ๆ"² การศึกษาของ มัทนา เกษกมล ก็มีลักษณะ เช่นเดียวกันโดยได้สรุปการศึกษาของตนว่า "...ดุสิตธานีมิได้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ดังที่เป็นที่เข้าใจกันอยู่ ซึ่งตั้งนี้อาจมิได้ทรงตั้งพระทัยไว้เช่นนั้นก็ได้ แต่จะทรงมีพระราชประสงค์อย่างใดนั้นยังไม่อาจกล่าวลงไปให้แน่ชัด"³ แต่ในหน้าต่อมา มัทนา ได้คำตสา เหตุของการจัดตั้งว่า "ซึ่ง เมื่อพิจารณาจากวิวัฒนาการของการสร้าง เมืองจำลองของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะ เห็นว่าทรงสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2446 ซึ่งเป็นปีที่ เพิ่ง เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ ดังนั้นอาจ เป็นไปได้ว่าการสร้าง เมืองจำลองต่าง ๆ นั้นคงจะเป็นความหวงรำลึกถึงประเทศอังกฤษซึ่งพระองค์มีความรู้สึกผูกพันอยู่อย่างมากก็ได้"⁴

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต "ดุสิตธานี" เอกสารการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2510), หน้า 170-173.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พิมพ์โดยสมาคมนักคิดพิมพ์โดยสมาคมสังคมศาสตร์, หน้า 76.

³ มัทนา เกษกมล, "การเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" การเมือง-การปกครองไทยสมัยใหม่, รายงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 126.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

ศาสตราจารย์ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา (Walter F.Vella) แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ศึกษาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในหนังสือชื่อ "Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism" ได้ศึกษาเรื่องดุสิตธานี แต่เพียงเล็กน้อย และสรุปดังนี้ :-

"A final assessment of Dusit Thani's Significant as a representation of Vajiravudh's thoughts is hard to make. Certainly much of the miniature city was for fun and firm evidence of an underlying serious intent is scanty. Yet serious purposes cannot be ruled out, the King was fond of thinking in utopian terms of setting forth models and ideal types which would spread their message as a pebble spreads ripples in a pond. Serious or not, Dusit Thani gives us yet another instance of the King's mode of thought, for Dusit Thani, the model of democracy was entirely a monarchic creation. It was conceived by the King, was managed by the King, and was expanded or curtailed depending only on the monarchic perception of need."¹

การที่นักวิชาการสรุปผลการศึกษาดังกล่าวก็เนื่องจากยังไม่ได้ศึกษาเรื่องนี้ให้ลึกลงไปคือยังไม่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของพระราชดำริในการตั้งดุสิตธานี กับพระราชดำริทางการเมืองอื่น ๆ ที่มีมาก่อนและภายหลังการตั้งดุสิตธานี ด้วยเหตุนี้เองจึงเห็นว่าเรื่องของดุสิตธานีเป็นพระราชดำริที่มีได้ตรงท่วงผลจริงจริง อันที่จริงพระราชประสงค์ในการตั้งดุสิตธานีก็เพื่อเป็นการทดลองการปกครองท้องถิ่นในรูปของเทศบาล ซึ่งพระบาท

¹ Walter F.Vella, Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism (Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978), p.76.

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชบัญญัติฉบับที่จะให้มีขึ้นในรัชสมัยของพระองค์
ตั้งรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

1.5 ปัญหาอันเกิดจากการสรุปว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ
ทางการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การสรุปว่าพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริสูงที่จะรักษาระบอบสมบูรณาญา-
สิทธิราชย์นี้ทำให้ยากที่จะอธิบายหรือให้คำอธิบายที่สม เหตุผลคือพระราชกรณียกิจที่สำคัญของ
พระองค์หลาย ๆ ประการ เป็นต้นว่า เรื่องของ เสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสรีภาพหนังสือ
พิมพ์ รัชสมัยของพระองค์นั้น เป็นช่วง เวลาที่มี เสรีภาพค่อนข้างมาก ไม่เคยปรากฏว่าหนังสือ
พิมพ์ในเมืองไทยสมัยใดมี เสรีภาพเกินไปกว่าในรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งแม้ในปี พ.ศ. 2457
อัน เป็นปีที่สงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เริ่มต้นขึ้น รัฐบาลได้ใช้มาตรการควบคุม เสนอข่าวหนังสือ
พิมพ์ด้วยการกำหนดขอบ เขตควบคุมไว้ในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช
2457 โดยห้ามหนังสือพิมพ์ลงข่าวทางราชการก่อนที่เจ้าหน้าที่จะตรวจและอนุญาตให้ลงได้
และต่อมาในปี พ.ศ. 2465 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุด เอกสาร
และหนังสือพิมพ์ในช่วง เวลาดังกล่าว เมื่อดู เพียงผิว เลินจะ เห็นว่าหนังสือพิมพ์ถูกจำกัด เสรี
ภาพเป็นอันมาก แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะ เห็นว่าไม่มีผล เท่าใดนัก กล่าวคือหนังสือพิมพ์ยัง
คงใช้ เสรีภาพในการ เสนอข่าวและความคิด เห็นได้อย่าง เดิม¹

เสรีภาพหนังสือพิมพ์ตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นผล เนื่องมาจากพระราชกรณียกิจ
เป็นสำคัญทรง เป็นทั้งผู้พระราชทานกำเนิดและ เสริมสร้าง เสรีภาพนี้ และด้วยพระราช
อุตสาหะที่จะบำ เเพ้พระองค์ เป็นตัวอย่างแก่พสกนิกรให้รู้ถึง เสรีภาพในการแสดงความคิด
เห็น พระองค์ได้ลดพระองค์ลงมาทรงพระราชนิพนธ์โต้ตอบกับ เอกชนในหน้าหนังสือพิมพ์
ในเรื่องที่เกิดความ เถียงต่างกัน บางครั้งผู้ที่ เขียนบทความโต้ตอบกับพระองค์ก็ เขียนด้วยถ้อย

¹ นางเยาว์ จิตตะบุตตะ, "บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการ เมืองการปกครองใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" การ เมืองการปกครองไทยสมัยใหม่ :
รวมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และกฎหมาย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์, 2522), หน้า 157-158.

คำที่รุนแรง ที่สำคัญก็คือ เหตุการณ์เหล่านี้ไม่มีพอทำให้พระบรมราชโอรสฯ เรื่อง เสรีภาพแปร
เปลี่ยนไปแต่ประการใด พระองค์ยังคงยืนยันในเสรีภาพหนังสือพิมพ์อย่างมั่นคง พระราช
กระแสเรื่องหนังสือพิมพ์ในที่ประชุม เสนาบดีสภา วันจันทร์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2456
แสดงให้เห็นถึงพระราชดำริในเรื่องนี้อย่างชัดเจน ความในพระราชกระแสเห็นตอนหนึ่งมีว่า

...ได้ทรงศึกษามาจากประเทศอังกฤษ ก็ไม่โปรดในการปิดปากหนังสือพิมพ์ แต่
หนังสือพิมพ์ไทยในเมืองเราชอบกล่าวกระทบกระเทือนเป็นส่วนมาก (Bad
Taste) ผู้จัดการที่เป็นฝรั่งออกซิมเอง ก็เขียนเองเหมือนตั้งตัว เป็นลับแลคอยยัง
แต่ที่จริงฝรั่งไม่รู้ดีชั่วคำหนักเบาในภาษาไทย หนังสือพิมพ์เมืองนอกที่อย่างแรงที่
สุด เขาไม่พูดอย่างเช่นนี้ ทรงพระราชดำริว่าบรรดาหนังสือพิมพ์ที่ออกเป็น 2 ภาษา
คงต้องมีผู้รวบรวมเรื่องแล้วรับผิดชอบเป็น 2 แขนง ได้มีพระกระแสแก่เจ้าพระยาอภัย
ราชาไทคดีร่าง เป็นพระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์ขึ้น ไม่มีพระราชประสงค์ให้เป็นที่
กฎหมายรุนแรงอย่างประเทศรัสเซียและเยอรมนี มีพระราชประสงค์เพียงว่าในพวก
หนังสือพิมพ์ที่ออกเป็น 2 ภาษา ต้องมีผู้รับผิดชอบเป็น 2 แขนง แลต้องมาลงทะเบียน...¹

ปราษฎ์โดยทั่วไปมีความเห็นว่า เสรีภาพหนังสือพิมพ์นั้น เป็นบ่อเกิดและ เครื่องแสดง
ถึงความจงกอนงามของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังเช่น เจมส์ ไบรซ์ (James
Bryce) ได้แสดงความเห็นนี้โดยกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ Modern Democracies ว่า
"หนังสือพิมพ์คือผู้สร้างประชาธิปไตย"² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงความ
สำคัญของ เสรีภาพหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้เช่นกันว่า "เสรี
ภาพของหนังสือพิมพ์มิใช่เป็นแต่เพียงผลพลอยได้ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยหรือ
เป็นองค์ประกอบของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่เป็นที่ตั้งหรือหัวใจของระบอบประ
ชาธิปไตยทีเดียว หากหนังสือพิมพ์ไม่มีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยก็ไม่สามารถตั้งอยู่
ได้"³ เพราะฉะนั้นด้วยพระราชกรณียกิจนี้เพียงประการเดียวก็พอที่จะกล่าวได้ว่าพระมง

¹

รายงานประชุม เสนาบดี (พิเศษ) วันจันทร์ที่ 31 พฤษภาคม พุทธศักราช 2456

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นางจรัสศรี สุจริตกุล (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2524), หน้า 6-7.

²

James Bryce, Modern Democracies (New York : Macmillan, 1921)
p.48.

³

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "การต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์" ปาฐกถา
ของคึกฤทธิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยมิตร, 2503), หน้า 36.

กฤษ เกล้า ทรง เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้ เมล็ดพันธุ์ของระบอบประชาธิปไตย เจริญงอกงามขึ้นในเมืองไทย

นอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงใฝ่สนับสนุน เสรีภาพหนังสือพิมพ์แล้ว พระองค์ยังทรงริเริ่มให้เกิดความเสมอภาคด้วยพระราชกรณียกิจอีกด้วย นั่นก็คือความเสมอภาคในหน้าที่ที่จะต้องเสียภาษีอากร จากการที่ทรงโปรดให้เจ้าพนักงานสรรพากร เก็บภาษีที่ดินและโรงเรือนของพระองค์ เช่นมณฑลอุดร มหาสารคาม นับตั้งแต่ปี ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455) เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จากข้อความในพระราชหัตถ์เลขา ซึ่งทรงพระราชทานเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า ดังนี้¹

¹ พระยาอินทราธิบดี, ลักษณะจดหมายราชการ หน้า 91 อ่างในหลวงประดิษฐ์มธุธรรม, คำอธิบายกฎหมายปกครอง พิมพ์ในงานศพ พลตำรวจตรี พันธุ์ นิลวัฒนานนท์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิติเวช, 2513), หน้า 19-20.

(สำเนาถวายพระราชพิธีเฉลิม)

ที่ 3/49

วันที่ 15 เมษายน รัตนโกสินทรศก 131

ถึง เจ้าพระยามหาอำมาตยา

ด้วยแต่ก่อน ๆ มาการเก็บภาษีที่ดินและโรงเรือน กรมพระคลังข้างที่ยังไม่ได้เคยเสียภาษีให้กับ เจ้าพนักงานสรรพากรเลย บัดนี้ฉันมาไตร่ตรองดูเห็นว่าทรัพย์สินสมบัติของฉันทั้งหลายที่เป็นส่วนตัวก็เท่ากับ เป็นทรัพย์สินสมบัติของคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่เหตุใดฉันมาเอาเปรียบคนทั่วไปซึ่งดูไม่เป็นการสมควรเลย ส่วนของ ๆ ผู้อื่นจะไปเก็บเอากับเขาของ ๆ ตัวเองจะเกี่ยวกันเอาไว้ เพราะคนธรรมดาทั่วไปใครที่มีทรัพย์สินสมบัติ เป็นที่ดินหรือโรงเรือน เมื่อถึงคราวที่เจ้าพนักงานจะเก็บภาษี เขาก็ต้องเสียภาษีให้กับ เจ้าพนักงานตามส่วนมากและน้อยของทรัพย์สินที่เขาถืออยู่ ตัวฉันเองด้านนอกจากในทางราชการแล้วฉันก็ถืออยู่ว่าฉัน เป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง ทรัพย์สินสมบัติของฉันที่มีอยู่ก็นับว่า เป็นส่วนมาก ถ้ารัฐบาลจะแบ่งผลประโยชน์ของฉันที่ได้มาจากทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดนั้นบ้าง ฉันมีความยินดีเต็มใจที่จะเฉลี่ยให้ เป็นการอุดหนุนชาติและบ้าน เมืองอย่างคนธรรมดาสามัญด้วยเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปขอให้ เจ้าพระยามหาอำมาตยา เก็บภาษีในที่ดินและโรงเรือน ซึ่งนับว่าเป็นสมบัติส่วนตัวฉันเองอย่าง เช่นที่ได้ เคย เก็บมาจากคนอื่น ๆ ทั่วไปนี้

สยามินทร์

หลวงประดิษฐมนูธรรม เองก็ยังได้ เชิญพระราชทัตถ เลขาบาลขึ้นนี้มา เป็นตัวอย่าง คำอธิบายเรื่องขอความเสมอภาค (สมภพ) ในหน้าที่จะต้องเสียภาษีอากรด้วยกัน ในคำสอนของท่านที่ชื่อ คำอธิบายกฎหมายปกครอง ตีพิมพ์ในหนังสือนิติศาสตร์ ปี พ.ศ. 2474 โดยได้กล่าวสรรเสริญพระราชกรณียกิจนี้ว่าเป็นเรื่อง "ควรระลึกถึงพระกรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑"¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราโชบายที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและก่อตั้งของไทยใหม่ที่ตีที่ประโยชน์ถาวรขึ้นในบ้านเมืองเสมอ แต่ก็มิได้ทรงนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสมนั้นมาสู่เมืองไทยในลักษณะที่บังคับ ถึงแม้ว่าพระองค์จะมีพระราชอำนาจสมบูรณ์ตามพระราชประเพณี ก็ไม่เคยปรากฏว่ามีคำสั่งใดเลยที่ทรงใช้พระราชอำนาจนั้นให้คนทั้งหลายคล้อยตาม เมื่อมีพระราชประสงค์จะให้สตรีไทยนุ่งผ้าขึ้นแทนผ้าโจงกระเบนก็ทรงแต่เพียงชักชวนบรรดาสตรีในพระราชสำนักให้เริ่มขึ้นก่อน ความนิยมนี้ก็แพร่หลายไปเองและยังคงอยู่มาจนบัดนี้¹

พระราชดำริเห็นว่าคำนำนามเด็กที่ใช้มีต่าง ๆ นานาไม่มีหลักเกณฑ์อื่นใดที่จะแสดงให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังทราบได้ว่าเด็กมีอายุเพียงใด อยู่ในฐานะอะไร ฯลฯ เพื่อความกระจ่างในเรื่องนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยคำนำนามเด็ก พ.ศ. 2464 ขึ้น แต่เมื่อประกาศใช้ได้เพียงเดือนเศษก็ปรากฏว่ามีความไม่สะดวกในการใช้ก็ ทรงยกเลิกพระราชกฤษฎีกาและทรงยอมรับถึงความไม่เหมาะสมว่า "เพราะมิได้ให้คุณความสะดวกสมพระราชประสงค์แต่ตรงกันข้ามกลับเป็นเครื่องทำให้เปลืองเวลา และความคิดของข้าแผ่นดิน"² เมื่อทรงเห็นว่าลักษณะวิธีของไทยเท่าที่ใช้อยู่นั้นยังไม่เหมาะสม เป็นระเบียบ เรียบร้อย ก็ทรงเสนอวิธีเขียนลักษณะวิธีขึ้นใหม่โดยตามแบบที่ตั้งไว้โดยท่อมุขรามคำแหง แต่ครั้งปรากฏว่าพระราชนิยมในลักษณะวิธีนั้นมิได้พึงสมความนิยมของคนทั่วไป พระองค์ก็ทรงยอม เป็นผู้พ่ายโดยคุณภูมิได้ เห็นว่าคนที่ความเห็นขัดแย้งนั้น เป็นศัตรู หรือ เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญของบ้านเมืองแต่ประการใด³

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "พระรามาธิบดี" วชิราวุธานุสาสน์ ฉบับพิเศษ งานหลวง 25 ปี วชิราวุธวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ (29 มีนาคม - 5 เมษายน 2495) : 175.

² สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, แม่เอ๋ยให้ฟัง (กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2525), หน้า 16.

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "พระรามาธิบดี" หน้า 175.

กล่าวโดยสรุป การศึกษาถึงพระราชดำริทางการ เมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผ่านมาของทั้งฝ่ายที่ เห็นว่าทรงมีพระราชดำริทางการ เมืองประชาธิปไตย และฝ่ายที่ เห็นว่าทรงมีพระราชดำริทางการ เมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นเรื่องที่มีข้อโต้แย้งได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาและข้อบกพร่องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งอันที่จริงถ้าจะว่าไปแล้วปัญหาและข้อบกพร่องของการ เขียนประวัติศาสตร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเรื่อง เล็กน้อย เท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับคุณประโยชน์ซึ่งมีกษัตริย์และนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิด ดังความเห็นของนักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งซึ่งกล่าวว่าประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ จะต้องมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ โดยการใช้หลักฐานเก่าและใหม่ที่น่าเชื่อถือ รวบรวมติดตามและนำความก้าวหน้าทางวิชาการทั้งในทางประวัติศาสตร์ และในแขนงอื่นมาใช้ การทำงานทางประวัติศาสตร์ที่ใดก็ตามแล้วมีความคลาดเคลื่อนมิได้หมายความว่า เกียรติภูมิของผู้เขียนงาน เหล่านี้ลดน้อยลงแต่ประการใด ตรงกันข้ามน่าจะ เป็นสิ่งที่น่าพินิจพิจารณาว่า เหล่านี้สามารถสร้างความก้าวหน้าทางความรู้ทางประวัติศาสตร์แก่นักวิชาการประวัติศาสตร์และผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์รุ่นหลัง¹

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่ง เป็นเรื่องที่มีกระแสมองข้ามกันไปก็คือการที่ผู้ศึกษาพระราชดำริทางการ เมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพยายามที่จะวินิจฉัยชี้ขาดพระราชดำริทางการ เมืองของพระองค์ให้ได้ว่าอยู่ในแนวทางใด ซึ่งความพยายามอันนี้เองที่ทำให้การศึกษาที่ผ่านมามีปัญหา ทั้งนี้ก็ เพราะ เป็นเรื่องที่ยากยิ่งที่จะสรุปความคิดทางการ เมืองของบุคคล โดยเฉพาะบุคคลที่มีความคิดทางการ เมืองที่สลับซับซ้อน (complex) เช่นกรณีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และคงจะ

¹ สืบแสง . พรหมบุญ. "สภาพของประวัติศาสตร์ในประเทศไทย" สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน : เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ สมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 32.

ต้องใช้เวลาศึกษาค้นคว้าอีกนานกว่าที่จะได้ข้อสรุปในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นพระราชดำริการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นพระราชดำริที่สำคัญที่ยังไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์หรืออ้างหากได้รับความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์ก็ได้ศึกษาวิเคราะห์ให้พอเพียงกับความสำเร็จของเรื่อง เพียงแต่ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นบางประเด็นเด่นของพระราชดำรินี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือถ้าไม่เห็นว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ไม่จริงจัง (ในกรณีที่ได้เห็นว่าทรงมีพระราชดำริทางการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ก็ไม่สามารถที่จะอธิบายพระราชดำรินี้อย่างน่าเชื่อถือ (ในกรณีที่ได้เห็นว่าทรงมีพระราชดำริทางการเมืองประชาธิปไตย)

1.6 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เนื่องจากการศึกษารวบรวมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีได้ครอบคลุมถึงพระราชดำรินี้ในเรื่องของการปกครองท้องถิ่นอย่างพอเพียงแก่ความสำเร็จของเรื่อง เพราะฉะนั้นผลสรุปที่ได้จึงน่าจะยังไม่สมบูรณ์ การศึกษาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ซึ่งเน้นเรื่องการปกครองท้องถิ่นอาจจะยังไม่สามารถนำไปสู่ข้อสรุป แต่ก็จะช่วยทำให้ได้รับความกระจ่างในพระราชดำริทางการเมืองของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้มากยิ่งขึ้น

2. เพื่อจะศึกษาว่าแนวพระราชดำรินี้ในเรื่องของการปกครองท้องถิ่นของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้มีลักษณะเป็นอย่างไร เพราะเหตุใดจึงทรงมีแนวพระราชดำรินี้เช่นนั้น ตลอดจนอุปสรรคและปัญหาของการดำเนินนโยบายตามแนวพระราชดำรินี้

3. โดยเหตุที่แนวความคิดของการพัฒนาทางการเมืองปกครองท้องถิ่นโดยทั่วไปมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้การศึกษาในเรื่องนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาการเมืองในห้วงระยะเวลาดังกล่าวอีกสักระยะด้วย

1.7 สมมติฐาน

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีขอบเขตของการพัฒนาเกือบทุกด้านได้ส่งผลกระทบต่อถึงระบอบการ เมืองการปกครองของประเทศเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องความเหมาะสมและความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังปรากฏว่ามีการเรียกร้องในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโดยวิธีทำหนังสือกราบบังคมทูล เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ ตลอดจนจนถึงขั้นคิดใช้กำลังปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง การเรียกร้องดังกล่าวมิใช่ จะไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ปกครอง โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเป็นเหตุนำมาซึ่งการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ดังที่นักวิชาการบางท่านเข้าใจ อันที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะเตรียมการเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศนับตั้งแต่ต้นรัชกาล ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริในเรื่องของการปกครองท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงมีสมมติฐานในการศึกษาว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการของการปกครองท้องถิ่น

1.8 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์เล่มนี้แม้จะจำกัดขอบเขตของการศึกษาในท่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2452-2468) และเน้นเฉพาะพระราชดำริในเรื่องของการปกครองท้องถิ่น แต่เนื่องจากหัวข้อที่จะศึกษานี้มีบางส่วนเป็น เรื่องที่สืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อนอีกทั้งพระบรมราโชบายบางประการที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ส่งผลถึงรัชกาลและยุคสมัยต่อมา รวมทั้งสิ้นนโยบายบางประการของยุคสมัยต่อมาที่คล้ายคลึงกัน เพราะฉะนั้น เพื่อให้การศึกษานี้มีความชัดเจนเท่าที่จะทำได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องในท่วงระยะก่อนหน้าและภายหลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ตามความจำเป็นของเรื่อง

1.9 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในกาการศึกษา

ในการศึกษา เรื่องแนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเน้นการศึกษาเฉพาะกรณีของการปกครองท้องถิ่นนั้น จะนำทฤษฎีและแนว

ความคิดของการปกครองท้องถิ่นมา เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ - โดยจะพิจารณาประกอบกับสภาพการเมืองและสังคมในยุคสมัยนั้น ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าหากศึกษาเฉพาะแนวความคิดของบุคคลแต่เพียงประการเดียวย่อมจะเป็น เรื่องที่เลื่อนลอย เพราะแนวความคิดของบุคคลย่อมผูกพันกับสภาพทางสังคมและการ เมืองในยุคสมัยของบุคคลนั้น

1.10 วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

1. การศึกษาค้นคว้าและวิจัย เรื่องนี้เป็นแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ที่ใช้ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (primary source) ที่เก็บอยู่ ณ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นสำคัญ รวมทั้งเอกสารที่เก็บอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ เช่น สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี กองประวัติศาสตร์ กองทัพอากาศ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

2. ศึกษาจากเอกสารชั้นรอง (secondary source) ที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว เช่น วิทยานิพนธ์ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือ บทความ ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ศึกษาด้วยวิธีสัมภาษณ์บุคคลที่ทรงคุณวุฒิ (authority) ในเรื่องนี้

1.11 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษานี้จะเป็นการระดมองค์แห่งความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องของการเมือง อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงอุปสรรคและปัญหาการปกครองของเราในปัจจุบัน ดังความเห็นของ W.H. Walsh ที่ว่า "เราศึกษาเรื่องราวในอดีตก็เพราะเราคิดว่าอดีตจะเป็นประทีปส่องสว่างให้เห็นเรื่องราวในปัจจุบัน"¹

2. ผลการศึกษานี้จะได้ข้อ เสนอใหม่ในเรื่องของพระราชดำริทางการเมือง ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กรอบไปด้วยเหตุผลและหลักฐานที่ชัด เจนยิ่งขึ้น

¹ W.H. Walsh, An Introduction to Philosophy of History

"...แม้จะเห็นกิจการดำเนินไม่เร็วทันความประสงค์ ก็ควรจะนึกเสียว่าสิ่งใด ๆ ที่จะให้เดินเร็วทันใจนั้นย่อมหายากในโลกนี้ แต่หากทำไป เสมอแล้วคงจะดำเนินไป แม้แต่น้ำหยดทีละหยดยังทำให้หินสึกไปได้ฉับไฉน ความพยายามอาจทำให้เป็นผลสำเร็จ ความประสงค์ได้ไม่เร็วกว่าฉับนั้น"

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่คณะนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณ วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2464 พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์โดยได้รับพระบรมราชานุญาตในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุขเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472). หน้า 262.